

בסייעתא דשמיא

קונטרס

באיסור יציאה מא"י

אין לסמוך על קונטרס זה הלכה למעשה

כל הזכויות שמורות

להערות :

יצחק שטרוכליץ

סנהדריה המורחבת 111ב'

ירושלים

02-5326401

קונטרס זה יצא לאור

לע"נ דודי

הבה"ח נחמן בן ר' קלונימוס קלמן רוזין זצ"ל

נלב"ע י"ד מר חשון תשמ"ה

ולע"נ האשה החשובה

מרת מרים בת ר' שלמה הלוי ע"ה

נלב"ע י"ד מר חשון תש"ס

והורע בעיניו מאוד מה שנפרץ הדבר שנוסעים מא"י לחו"ל שלא לצורך המצוות המבוארות בפוסקים ואמר שאינו רואה היתר לכך, וכשנתבקש בשנת תשל"א לצאת לחו"ל לשמחת בר מצוה של נכדו, כתב שלא ראה היתר מספיק לכך [והוסיף שאף אם ירבה שם בהגדת שיעורי תורה לרבים ויהיה בכך משום מצות ת"ת דרבים, מ"מ כנגד הריבוי ב"ללמד" יגרם בכך מיעוט ב"ללמוד"] ובפרט לכהנים דיש לחוש לדעת הפוסקים (יו"ד סימן שע"ב) שאסורים לצאת משום טומאת ארץ העמים.

[הליכות שלמה תפילה עמ' רע"ו]

תוכן ענינים

פרק א' בדיני איסור יציאה לחו"ל.....א

א..... חומר האיסור

ב..... טעם האיסור

ג..... כשדעתו לחזור לא"י

ד..... בזמן הגלות וכשרובה גויים

ד..... לעבור דרך חו"ל

ה..... המוכר עבדו לחו"ל

פרק ב' האנשים האסורים והמותרים בזה.....ז

ז..... בני חו"ל לחזור למקומם

ח..... בני חו"ל לצאת לטיול

ח..... עבר ועקר לחו"ל אם צריך לחזור

ט..... אדם רשע

ט..... מי שאינו מדקדק במצוות

ט..... אשה באיסור זה

י..... דין כהן בזה

פרק ג' המקומות האסורים והמותרים.....יב

יב..... לצאת למקום שלא כבשו עולי בבל

יג..... לצאת ממקום שלא כבשו עולי בבל לחו"ל

יג..... לצאת למקומות שהם ספק חו"ל

יד..... לצאת ממקום תורה בחו"ל לשאר מקומות

טו..... לצאת למקומות בא"י שרחוקים מן הישיבות

פרק ד' לצורך מצוה וסחורה.....טז

טז..... ללמוד תורה ולישא אשה

יז..... כשיוצא להנ"ל להשתקע

יח..... לשאר מצוות

יח..... לכיבוד אב ואם

יט..... להקביל פני חבירו

כ..... במחלוקת אם מותר לצורך מצוה זו

כ..... לפרנסה וסחורה

- כא..... להציל מהפסד
- כב..... לצורך רפואה
- כב..... כשיש רעב בא"י
- כד..... לצאת לקברי צדיקים שבחו"ל
- כד..... לנסוע לטיול
- כו..... מילואים

פרק א'

בדיני איסור יציאה לחו"ל

חומר האיסור

א. אסור לצאת מא"י לחו"ל¹, ויש אומרים שהאיסור הוא רק מדרבנן אף כשאין דעתו לחזור [באופן שאין לחייבו משום מצות ישוב א"י כשהוא דר בחו"ל] וראה הערה², ומ"מ עוון גדול הוא וכתב הרמב"ם דכל היוצא מא"י לחו"ל כאילו עובד ע"ז³, ומבואר בגמ' דנענשו ע"ז במיתה רח"ל⁴.

¹ ב"ב צ"א ע"א ועוד מקומות. רמב"ם פ"ה ממלכים ה"ט, שו"ע סימן תקל"א סעיף ד'.

² כ"כ בקרן אורה במדק"י ד' [ומשמעות דבריו אף כשאין דעתו לחזור] ובשדי חמד ח"א אות רמ"ו כתב להוכיח דהאיסור הוא מדרבנן אף כשדעתו להשתקע משיטת היראים שהאיסור לדור במצרים הוא רק כשיורד מא"י למצרים, ומוכח דלצאת מא"י לשאר חו"ל אף לדור בקביעות אין איסור דאורייתא, והנה לדעת הרשב"ם שהובא בהערה 5 שהאיסור הוא משום דמפקיע עצמו ממצוות התלויות בארץ ודאי האיסור דרבנן, וגם לדעת הרמב"ן שהאיסור משום מצות ישוב א"י שהיא דאורייתא גם בזה"ז, מ"מ האיסור המיוחד שיש ביציאה מא"י [אף שאם היה בחו"ל לא היה חייב לעלות לא"י] הוא מדרבנן, ולדעת הרמב"ם שהובא בסעיף ב' שהטעם משום מעלת הארץ וקדושתה ג"כ היה נראה שהוא מדרבנן, אך יש לעיין בזה כמבואר בהערה הבאה.

³ בגמ' כתובות ק"י ע"ב וכל הדר בחו"ל כאילו עובד ע"ז וכן בדוד הוא אומר כי גרשוני מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים, ופירשו הראשונים [הרמב"ן עה"ת בפר' אחרי והרשב"א בתשובה קל"ד] לפי שחול הקב"ה אינו מנהיג בעצמו אלא ע"י מלאכים ושלוחים, משא"כ בא"י שהקב"ה מנהיג בעצמו, וכשהוא דר בחו"ל הוא תחת ממשלת השרים. והפ"י שם הוסיף שע"ז בחו"ל יכול לטעות אחריהם לעבוד ע"ז. והרמב"ם פ"ה ממלכים כתב כל היוצא מא"י לחו"ל כאילו עובד ע"ז, ולכאורה משמע שהאיסור הוא כעובד ע"ז שאם מצד שהוא תחת ממשלת השרים הרי גם הדר בחו"ל מעיקרא הוא ג"כ תחת ממשלתם, והיה נראה מזה שהוא איסור דאורייתא, ויש לדחות, וצ"ע. ויש להסתפק אם רק ביורד להשתקע נחשב כעובד ע"ז או גם ע"ד לחזור, ולכאורה עיקר האיסור הוא ע"ד להשתקע [ועיין בסעיף ג' ובהערה שם דיתכן דהטעם

טעם האיסור

ב. יש אומרים דטעם האיסור משום דמפקיע עצמו מן המצוות התלויות בארץ⁵, ויש אומרים משום מצות ישוב א"י וראה הערה⁶, ויש אומרים

שאסרו דעתו לחזור הוא משום גזירה] ולפי"ז מה שאמר דוד כי גרשוני וגו' אף שודאי היה דעתו לחזור לאחר שתחלוף הסכנה, כיוון שלא ידע מתי יחזור נחשב כיוורד ע"ד להשתקע, וצ"ע.

⁴ בב"ב צ"א ע"א, רשב"י אומר, אלימלך ומחלוך וכליון גדולי הדור היו ומפני מה נענשו מפני שיצאו מא"י לחו"ל, עוד איתא שם דאפי' זכות אבות אינה עומדת למי שיוצא מא"י לחו"ל, והרמב"ם פ"ה ממלכים כתב דאף שמעיקר הדין מותר כיוון שיצאו מפני הרעב כיוון שאינו מידת חסידות נענשו, אמנם עדיין יתכן לומר שזה משום שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים, אמנם בכתובות ק"א אמר ר' חנינא אחיו של זה נשא כותית ברוך המקום שהרגו, משמע דאף בשאר אנשים יש לפעמים עונש מיתה.

⁵ הרשב"ם בב"ב צ"א ע"א כתב משום דמפקיע עצמו מן המצוות ובפשטות כוונתו למצוות התלויות בארץ [וכ"כ הר"י קרקושא בשיטת הקדמונים שם] וכ"כ בתוס' ר"ד גיטין מ"ג ע"ב בטעם מה שקנסו שהמוכר עבדו לחו"ל יצא לחירות משום דהפקיעו ממצוות הנוהגות בארץ, ובתשבץ ח"ג סימן ר' כתב לענין הכל מעלים לא"י ואין מורידים משום המצוות הנוהגות בהם. ומשמע דגם כשאין דעתו לחזור הטעם לד' הרשב"ם משום המצוות שהרי הגמ' בב"ב לדעת הרמב"ם מיירי כשאין דעתו לחזור וע"ע במילואים, וגם המוכר עבדו לחו"ל מיירי כשאין דעתו לחזור. [ועיי' בפ"ב הערה 10 שהבאנו דברי הגר"א בדעת מהר"ם שחילק בזה בין זמן הבית לזמן הזה לענין הכל מעלים לא"י שבזה"ז הוא רק משום המצוות].

⁶ כן מבואר בד' הרמב"ן עה"ת פרשת מסעי שכתב דמה שהפליגו חכמים במעלת ישיבתה ובאישור יציאה ממנה הוא מהפסוק והורשתם את הארץ וישבתם בה שהיא מצות ישוב א"י ונוהגים גם בזה"ז על כל יחיד [וכעין זה כתב הרמב"ן בסה"מ בהוספות למנין המצוות של הרמב"ם עשה ד', אמנם שם הוסיף הרמב"ן שהטעם משום שכל שיוצא לחו"ל כאילו עובד ע"ז וכאילו אין לו אלוה, ומזה משמע שהטעם משום מעלת הארץ וכמש"כ להלן בדעת הרמב"ם אלא שזה גם טעם מצות ישוב א"י]

וכן מבואר בד' השלטי גיבורים בפ"ג דשבועות שכתב שאין מצוה בעלייה לא"י ע"מ לחזור לחו"ל דעיקר המצוה היא לדור בא"י, וכמו שאין איסור ביציאה לחו"ל ע"מ לחזור, ומוכח דס"ל דהאיסור יציאה הוא משום ביטול ישוב א"י, ואף דאנן קיימ"ל דגם כשדעתו לחזור אסור כדלהלן בסעיף ג' היינו משום גזירה שמא יבא להשתקע כמש"כ שם בהערה 9 [ו"ל דגם הש"ג מודה לזה] או דגם כשדעתו לחזור יש ביטול מצות ישוב א"י עכ"פ מדרבנן ודלא כהש"ג [ובפרט להרמב"ן הנ"ל בהערה הקודמת שטעם המצוה משום השראת השכינה וקדושת א"י] וכן בעליה לא"י ע"מ לחזור קיימ"ל דיש מצוה בזה כמש"כ במשנ"ב סימן רמ"ח.

משום מעלת ארץ ישראל וקדושתה.⁷ ויש שכתבו טעמים אחרים עיין בהערה.⁸

כשדעתו לחזור לא"י

ג. אסור לצאת מא"י לחו"ל לדבר הרשות אפי' על דעת לחזור מיד.⁹

⁷ כן נראה מד' הרמב"ם בפ"ה ממלכים שמיד אחר איסור היציאה כתב שגדולי החכמים היו מנשקים עפר א"י וגם כתב שכל היוצא לחו"ל כאילו עובד ע"ז שהרי דוד אומר כי גרשוני וגו'. וכן מוכח בתוספתא בע"ז פ"ה שאחר שכתוב איסור היציאה איתא שכל היוצא מא"י כאילו עובד ע"ז, וזה ודאי מחמת קדושת הארץ שהיא חלק ה' ולא ע"י מלאכים כמו בחו"ל כמו שהאריך הרמב"ן.

⁸ המאירי בכתובות שם בביאור ד' הגמ' שם כשם שאסור לצאת מא"י כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות כתב וז"ל שכל מקום שחכמה ויראת חטא מצויים שם דינו כא"י וכמו שאמרו כל הדר בבבל כאילו דר בא"י שכל מה שאמרו לא אמרו אלא מפני שסתם חו"ל אין חכמה ויראת חטא מצויים בה לישראל לרוב הצרות ועול הגלויות שסובלים שם אלא א"כ ע"י עמל גדול, צער גלגול סבל הצרות וההתיאש מהם לשרידים אשר ה' קורא, וסתם א"י חכמה ויראת חטא מצויים בה עד שמתוכם משיגים כבוד בוראם וזוכים ליהנות מזיו השכינה עכ"ל ובשערי צדק להחיי"א כתב לפי שעמה מועטים והתפילה מקובלת שם יותר והם מתפללים על כל ישראל שבחו"ל, וצ"ע מה מקור דבריו.

⁹ כ"כ הרמב"ם בפ"ה ממלכים ה"ט שבדעתו לחזור לא הותר אלא לדבר מצוה, וכן מוכח בגיטין ע"ז ע"ב שאסור לבני א"י לצאת מא"י ללוות חבריהם בני חו"ל שחוזרים לחו"ל וכן בקידושין ל"א ע"ב שאפי' לצאת לקראת אמו לחו"ל נסתפק רי"ח אם שרי. וכן מבואר בשו"ע סימן תקל"א שאם יצא מא"י לחו"ל לטיול וחזר במועד אסור לו לגלח כיוון שיצא שלא ברשות ומקורו ממ"ק י"ד לביאור הרא"ש והנימוק"י שם בשם הראב"ד, ומשמע שם שזה איסור גמור וכן מבואר בביאור הגר"א שם [אך כתב דמירושלמי במ"ק משמע שאינו אסור אלא בכהן וסיים דבגמ' דידן לא משמע כהירושלמי] ודלא כהמהרי"ט בחידושו בקידושין ל"א ובכתובות ק"א שהתיר אפי' לדבר הרשות [ודחק ליישב ד' הגמ' בגיטין ובקידושין, אבל בד' הרמב"ם ובמ"ק י"ד הנ"ל מפורש שלא כדבריו], ועיין במילואים.

ומה שכתבנו שאסור אפי' על דעת לחזור מיד, אף שמד' הרמב"ם אין ראייה גמורה לזה, מ"מ יש ראייה מהגמ' בגיטין ובקידושין ובמ"ק הנ"ל, ויש לדון בטעם האיסור אם הוא גזירה שמא יבא להשתקע או משום דמבטל מצות ישוב א"י לשעה. או משום דלשעה זו אין לו מעלת וקדושת א"י.

בזמן הגלות וכשרובה גויים

ד. אף בזמן הגלות יש איסור לצאת מא"י לחו"ל ואף כשרוב א"י גויים.¹⁰

לעבור דרך חו"ל

ה. יש אומרים שאם נוסע בא"י ובדרך עובר דרך מקום שהוא חו"ל מותר.¹¹

¹⁰ כן מוכח מכתובות ק"א במעשה דר' חנינא שאסר לצאת מא"י אף שהוא בזמן הזה וכן מגמ' גיטין ע"ו ע"ב ומקידושין ל"א ע"ב וגם מד' הרמב"ם בפ"ה ממלכים שודאי נכתב לזמן הזה ומש"ע סימן תקל"א, וכן הוא פשוט הברייטא בב"ב צ"א דדוחק גדול לומר דמיירי על זמן הבית, וגם בדעת ר"ח כהן שהוא בתוס' בכתובות ק"א שבזמן הזה אין דין הכל מעלים לפי שיש כמה מצוות וכמה עונשים שאין יכולים ליזהר בהם, כתב הכנה"ג ש"ל שמודה שאסור לצאת מא"י וגם י"ל שדיבר רק על זמנו וגם רוב הפוסקים חולקים עליו וכן פסק השו"ע באבהע"ז סימן ע"ה. וכן מפורש בד' הריטב"א ביומא אף שכתב שאין מצות ישוב א"י בזה"ז שאנחנו בגלות מ"מ לצאת מא"י אסור. וברש"י בספר שמואל כתב על הפסוק כי גרשוני מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים שכל היוצא בזמן הבית מא"י לחו"ל כאילו עובד ע"ז, וקשה מכל הראיות שהבאנו, וצ"ל דמודה רש"י דאסור אלא דאינו כעובד ע"ז [ואולי אין זה מלשון רש"י שאין דרכו להוסיף על ד' חז"ל וגם הלשון מגומגם].

ובספר ויואל משה כתב להוכיח ממה שהשמיטו הרא"ש והשו"ע כל הגמ' בב"ב צ"א לענין אסור לצאת מא"י דס"ל שבזה"ז אינו נוהג, ולא יתכן כלל שהרי הרא"ש הביא בפ"ד דגיטין כל דיני המוכר עבדו לחו"ל שזה קנס על מה שהוציא עבדו לחו"ל והכשילו באיסור, וכן השו"ע ביו"ד סימן רס"ז, והרמ"א שם בסעיף פ"ב כתב להדיא ודין זה נוהג אפי' האידנא והגר"א בס"ק קס"א ציין לגמ' בכתובות שם לעולם ידור אדם בא"י אפי' בעיר שרובה גויים, והיינו בזה"ז. ומבואר מד' הגר"א דאף כשא"י רובה גויים אסור לצאת מא"י.

¹¹ כ"כ במגילת ספר על הסמ"ג ל"ת רל"ד ורצה לבאר בזה ד' הרמב"ם בפ"ג מאבל הי"ד [אך למסק' לא נשאר כך בביאור ד' הרמב"ם] וכן יש להוכיח מחגיגה כ"ו דהיה רצועה בין יהודה לגליל שטמאה משום ארץ העמים ובהכרח שלא כבשוה עולי בבל, ומ"מ לא מצינו בשום דוכתא איסור לעבור בין יהודה לגליל דרך הרצועה, והסברא בזה יש לבאר עפ"י מש"כ בהערה 9 דיסוד האיסור כדי להשתקע ואסרו בדעתו לחזור גזירה שמא יבא להשתקע וזה לא שייך בכה"ג [ומה"ט יש לדון להתיר לרחוץ בים אף כשמתרחק וכבר אינו א"י כיוון שלא שייך להשתקע שם, וצ"ע] וגם י"ל דיסוד האיסור

המוכר עבדו לחו"ל

ו. המוכר עבדו לחו"ל [והיינו שמכרו בא"י ללוקח ע"מ להוציאו לחו"ל] קנסו חו"ל את הלוקח שיצא לחירות ומשום דגרם לעבד לעבור איסור לצאת מא"י¹², ודוקא כשאין דעת הלוקח לחזור לא"י¹³.

ז. גם כשהמוכר יצא לחו"ל עם העבד ודעתו לחזור ומכר שם את העבד יצא לחירות¹⁴, אך בזה י"א שקנסו את המוכר¹⁵.

ח. אם יצא העבד אחר רבו לחו"ל מדעת על דעת שלא לחזור ומכרו שם רבו לא יצא לחירות¹⁶.

ט. כשמכרו רבו בא"י ללוקח יצא לחירות מיד ואף שעדיין הלוקח לא הוציאו גזירה שמא יפתנו בדברים¹⁷. ויש אומרים שלא קנסוהו עד

מה שיוצא מא"י ומזלזל במצוות ובקדושת הארץ, וזה לא שייך בכה"ג שנוסע בדרך לא"י וכן שמעתי שהורה הגר"ש אלישיב זצ"ל.

¹² גיטין מ"ג ע"ב תנן המוכר עבדו לחו"ל יצא לחירות, ובגמ' מ"ד ע"ב מבואר דקנסו את הלוקח כיוון שבלעדו לא נעשה האיסור והיכא דאיכא איסורא האם קנסינן [וצריך לתת הדמים למוכר] וברש"י שם ח' ע"א כתב הטעם לפי שעבד שייך במצוות ואסור לצאת מא"י לחו"ל, ובתוס' ר"ד מ"ג ע"ב כתב לפי שמפקיעו ממצוות הנוהגות בארץ, והחת"ס שם מ"ד ע"א כתב דהפקיעו מכל המצוות דהוי כמי שאין לו אלוה וכל המצוות שיעשה אינם כמו בא"י

¹³ כ"כ רש"י בדף מ"ד ע"ב ד"ה פלוני אנטוני, ואף שכתב כן בדעת רשב"ג ולא קיימ"ל כוותיה, מ"מ ת"ק לא פליג מטעם זה עיי"ש, ואף שאסור לצאת לחו"ל גם ע"ד לחזור כמבואר בסעיף ג', כתב בספר ענפי ארז דהוי כיוצא לסחורה ושרי, [וגם י"ל דאף שאין האדון יכול לכפות את עבדו לרדת לחו"ל כדתנן ואין הכל מורידים היינו שלא ע"ד לחזור, אבל ע"ד לחזור יכול לכפותו ואז חייב העבד לשמש את רבו ואין בזה איסור] ועוד י"ל, דעיקר חומר האיסור הוא כשיורד ע"ד להשתקע כמבואר לעיל ולא קנסו אלא כשלוקח העבד ע"מ שלא לחזור.

¹⁴ גמ' מ"ד ע"ב שם, ובשו"ע סימן רס"ז סעיף פ"ג.

¹⁵ ש"ך שם ס"ק קי"ב וז"ל נ"ל שבזה לא הפסיד הלוקח דמיו שהרי בחו"ל קנאו והמוכר הוא שחייב בדבר שהוליכו לחו"ל ומכרו שם, עכ"ל.

¹⁶ גמ' ושו"ע שם, ומשום דהאדון אינו יכול לכפות עבדו לרדת אחריו לחו"ל.

שישדלנו בדברים ויצא לחו"ל¹⁸, ושאר הדינים מבוארים ברמב"ם פ"ח
מעבדים ובשו"ע יו"ד סימן רס"ז.

¹⁷ תוס' שם.

¹⁸ ריטב"א שם.

פרק ב'

האנשים האסורים והמותרים בזה

בני חו"ל לחזור למקומם

א. בני חו"ל שבאים לארץ ישראל לכמה שנים ודעתם לחזור לחו"ל, מותר להם לחזור לחו"ל ואין בזה איסור יציאה¹, [והיינו באופן שאין להם חיוב לעלות לא"י משום ישוב א"י] והטעם לזה ראה בהערה².

ב. יש מי שכתב שאם באו על דעת להשתקע בא"י ולבסוף לא מצאו דירה או אשה מותרים לחזור לחו"ל. אך אם לאחר מכן החליט לחזור לחו"ל, אסור³.

¹ כן מבואר בגיטין ע"ז כי הוי מיפטרי רבנן מהדדי בעכו הוו מיפטרי לפי שאסור לצאת מא"י לחו"ל ופירש"י לפי שאסור לבני א"י לצאת מא"י לחו"ל. [ובעצם ד' הגמ' היה אפשר לומר שלבני חו"ל היה צורך פרנסה או מצוה לחזור] וכ"כ בשו"ת מהריט"ץ סימן פ"ה עפ"י ד' רש"י אלו, ועייין עוד במילואים מש"כ לבאר לפי"ז ד' רש"י ותוס' ר"י הזקן בקידושין ל"א.

² יש לומר בזה שני טעמים, א. דחכמים אסרו יציאה מא"י ובאופן זה לא נחשב יציאה מא"י אלא שחוזר למקומו בחו"ל כיוון שמעיקרא עלה לא"י לזמן קצוב. ב. דעיקר איסור יציאה לחו"ל הוא על דעת להשתקע ובבני חו"ל לא שייך איסור זה משום דגם כשהיו בא"י היו נחשבים בני חו"ל ושם עיקר דירתם [ועייין במילואים לפ"א הערה 9] שכן נראה מד' מהרי"ט] ואף דקיימ"ל שאסור לצאת גם כשדעתו לחזור לא"י הוא מטעם גזירה שגזרו חז"ל שמא יבא להשתקע, וראה להלן בסעיף ג' הנפק"מ בין הטעמים.

³ שו"ת מהריט"ץ סימן פ"ה, ומשום דמה שדעתו היה להשתקע בא"י היה בטעות וכמבואר בקידושין נ"א דכה"ג נחשב טעות במקח, וע"כ דינו ככל בן חו"ל שעלה ע"ד לחזור, ועייין במילואים להערה 1 שביארנו בזה ד' רש"י בקידושין ל"א. אמנם אם לאחר שחשב להשתקע החליט לחזור אסור, שמיד נעשה בן א"י, כמש"כ בהערה 5.

בני חו"ל לצאת לטיול

ג. יש להסתפק בבני חו"ל שעלו לא"י לכמה שנים אם מותר להם לצאת לטיול בתוך הזמן הזה⁴, אבל אם עלו ע"ד להשתקע בא"י לא מועיל מה שדעתם בשעת העלייה לצאת לטיולים וראה הערה⁵.

עבר ועקר לחו"ל אם צריך לחזור

ד. יש להסתפק אם עבר במזיד או בשוגג ונסע לחו"ל להשתקע שם אם צריך לחזור לא"י⁶.

⁴ נראה שזה תלוי בשני הטעמים שנתבארו בהערה 2 דלמעלה א' שנחשבים כחוזרים למקומם ולא מיקרי יציאה, הכא לא שייך לומר כן, שהרי עדיין דרים בא"י ויוצאים רק לטיול, משא"כ לטעם ב' דכל עיקר האיסור על דעת להשתקע והיינו לעקור דירתו לחו"ל, וכל שדעתם לחזור לחו"ל עדיין נחשב שדירתו בחו"ל וצ"ע לדינא.

⁵ כן נראה פשוט מסברא שהרי נעשה מיד בן א"י [אף לפני י"ב חודש כמבואר ברמ"א חו"מ סימן קס"ג ובמשנ"ב סימן תכ"ט דכל שבא ע"ד להשתקע נחשב כאנשי העיר מיד] וא"כ מה מועיל מחשבתו שחושב לצאת לטיול ולשני הטעמים אסור, אמנם בשו"ת פרי הארץ ח"ג יו"ד סימן ז' ובשו"ת שדה הארץ אבהע"ז סימן י"א כתבו בנידון אם מותר לצאת מא"י לקברי צדיקים, דאם כשעלה לא"י היה דעתו לצאת לקברי צדיקים ודאי שרי וצ"ע, ולמעשה נראה שאסור וכן הסכימו כמה ת"ח.

⁶ שלכאורה בזה שיצא מא"י כבר עבר האיסור ומה שיעלה עתה לא"י לא יתקן האיסור למפרע דאיסורא דעבד עבד, וא"כ עתה הוא בן חו"ל ובני חו"ל אינם חייבים לעלות לא"י [באופן שאין חיוב משום ישוב א"י], אמנם חכ"א אמר, ד"ל דחייב לעלות דהאיסור נמשך בזה שנמצא עכשיו בחו"ל מכח יציאתו, ואם יעלה מתקן האיסור מכאן ולהבא. ובאופן שיצא בשוגג שלא ידע האיסור י"ל ג"כ דנחשב יציאה בטעות ועדיין הוא בן א"י וצריך לחזור [דאם אינו חוזר עתה נחשב שמשתקע ואסור וכמו היוצא ע"מ לחזור ומשתקע שם דודאי אסור] וכמש"כ המהריט"ץ לענין בן חו"ל שעלה ע"ד להשתקע ולא מצא דירה וכמש"כ בהערה 3.

והנה אי נמצא שצריך לחזור לא"י יש לעיין בילד שנסעו הוריו לחו"ל לצורך מסויים שמותר להם להשתקע שם ואחר שגדל הילד ואינו צריך להם, דלכאורה יצטרך לחזור לא"י וצ"ע.

אדם רשע

ה. אדם רשע שעובר במזיד על עבירות מפורסמות כחילול שבת וכדומה אין לו איסור בזה שיוצא מא"י ואין למונעו מכך ומותר לסייע לו בזה⁷, ובתינוק שנשבה צ"ע אם עובר באיסור זה⁸.

מי שאינו מדקדק במצוות

ו. מי שנזהר בדרך כלל מעבירות מפורסמות אף שאינו מדקדק במצוות מחמת ולזול יש לו איסור לצאת מא"י ואסור לעזור לו בכך⁹.

אשה באיסור זה

ז. גם אשה אסור לה לצאת מא"י לחו"ל כאיש¹⁰.

⁷ השל"ה ועוד אחרונים כתבו דלאדם רשע אין מצוה לעלות לא"י וע"ז נאמר מי בקש זאת מידכם רמוס חצירי והחוטא יותר חמור בא"י שהיא פלטרין של מלך וכעין זה כתב בכל בו סימן קכ"ז בשם מהר"ם והביאם בספר ויואל משה וממילא מסתבר שלא אסרו חכמים בו לצאת מא"י וגם טעם הרשב"ם שמפקיע עצמו ממצוות התלויות בארץ לא שייך בזה שבלא"ה אינו מקיים.

⁸ דאף שאינו רשע במזיד י"ל דכיוון שעושה עבירות ואינו מקיים המצוות עדיף שיצא מא"י ולא יטמא אותה, ומאידך י"ל דע"י זכות וקדושת א"י יתעורר ויחפש דרך האמת וצ"ע.

⁹ בספר ויואל משה כתב, דאף מי שאינו נזהר מעבירות שאדם דש בעקיבו אין לו איסור לצאת מא"י, והביא ראיה ממה שתקנו החכמים לפני כמאתיים וחמישים שנה שכל מי שלא היה נשוי מתחת גיל שישים יגרשוהו מא"י, ויש לדחות ראיתו כמש"כ במילואים, ויש ראיה מפורשת שלא כדבריו ממה שאמרו חכמים המוכר עבדו לחו"ל יצא לחירות ופירש"י בגיטין ח' שהכשיל העבד לצאת מא"י לחו"ל. וידוע בגמ' דעבדים בדרך כלל פרוצים בגזל ועריות ובשאר דברים ומ"מ אסורים לצאת מא"י כיוון שמקיימים מצוות.

¹⁰ כן מוכח בב"ב צ"א ותאמרנה הזאת נעמי, ראיתן נעמי שיצאה מא"י לחו"ל, ראו מה עלתה לה, [אמנם לא נענשה במיתה כבעלה ובניה לפי שלא הלכה מדעתה ממש] והנה הרא"ש בכתובות ק"י כתב בשם מהר"ם שבזמן הבית גם האשה יכולה לכפות בעלה לעלות לא"י. משא"כ בזה"ז האיש כופה את אשתו לעלות, והאשה אינה יכולה לכפות בעלה לעלות.

דין כהן בזה

ח. גזרו חכמים טומאה על ארץ העמים¹¹ ומבואר בגמ' דאסור לכהן לצאת לחו"ל מפני שנטמא בטומאת ארץ העמים¹², ויש אומרים שבזמן הזה האיסור אינו נוהג¹³, ויש אומרים, שגם בזה"ז נוהג¹⁴.

אמנם בביאור הגר"א ביאר שבזה"ז כל הכפיה לעלות הוא משום קיום המצוות התלויות בארץ ואשה אינה צריכה לטרוח לעלות ולקיים, ולפי זה לצאת מא"י גם לה אסור כיוון שאינה צריכה לטרוח ואסור לה להפקיע המצוות. ומבואר בדברי הגר"א שרק בזמן הבית היה מעלת א"י וקדושתה, אבל בזה"ז כל האיסור לצאת הוא משום המצוות אמנם כ"ז בדעת מהר"ם ולא קיימ"ל כן כדלהלן. [אמנם בביה"ל סוף ח"ב פירש שאשה אינה מצווה בשוב א"י לפי שאין לה חלק בארץ ודבריו מחודשים, אמנם שם פירש כן בדעת מהר"ם הנ"ל ולא קיימ"ל הכי כמש"כ באבהע"ז סו"ס ע"ה ובב"ש שם].

¹¹ מבואר בכמה מקומות, ובנזיר נ"ד איבעיא להו אי משום גושה גזרו או משום אוירה גזרו ופירשו התוס' בגיטין ח' דפשיטא דאם נכנס לאוירה טמא והספק האם משום מאהיל על הגוש או משום אוירא ממש ונפק"מ בנכנס בשידה תבה ומגדל אם אוהל זרוק שמה אוהל וביארו התוס' בנזיר שם, דאם משום אוירה גזרו הטעם כדי שלא יצא מא"י לחו"ל, ואם משום גושה גזרו הטעם משום מתי מבול או הרוגי חו"ל, ולהלכה כתב החזו"א באבהע"ז סימן קמ"ד סק"א שהוא ספיקא דדינא וצריך להחמיר כשני הצדדים ועיין בהערה 14.

¹² עירובין מ"ז ע"א, ע"ז י"ג ע"א, רמב"ם פ"ג מאבל הי"ד, שו"ע יו"ד סימן שס"ט.

¹³ הפרישה שם כתב בשם המהרש"ל דדוקא בזמן שהי' א"י בטהרה היה אסור לכהן לילך מא"י לארץ העמים וכ"כ הב"ח והש"ך והט"ז שם [ולשון הט"ז דוקא כשהיה טהורות בא"י] ומבואר דפירשו גם דעת הטור ושו"ע כן [וראה בהערה הבאה] וכן פסק החכמ"א כלל קנ"ט.

¹⁴ שו"ת שבות יעקב [ח"א סימן פ"ה] והובא בפ"ת שם, וכתב כן להוכיח מד' הרי"ף והרא"ש והטור והשו"ע שכתבו דין זה, ובודאי כוונתם על הזמן הזה ולא הלכתא למשיחא, ואין להוכיח מכהנים שדרים בזה"ז בחו"ל שהוא מפני דוחק הפרנסה אבל לצאת אסור וטעם התקנה שייך גם בזה"ז עיי"ש ובח"ב סימן צ"ח הוסיף דאף לדעת רבינו חיים דאין מצות ישוב א"י בזה"ז ונימא דטעם התקנה משום ישוב א"י, מ"מ אף שבטל הטעם לא בטלה התקנה דקיימ"ל כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, וסיים וז"ל והלואי שיהא כל שמעתין ברורים כדבר זה דדין ארץ העמים נוהג אף בזה"ז דלא כדעת האחרונים שנמשכו אחר ד' מהרש"ל.

והחת"ס ביו"ד סימן של"ז כתב דתלוי בשני הטעמים שהובאו לעיל בהערה 11 דלטעם ב' שרי בזה"ז דגם א"י אינה מוחזקת בטהרה שאין מפנים המתים יותר מבחור"ל, משא"כ

ולדעת האוסרים אסור לצאת אף לסחורה [כשיש לו למזונות ויוצא להרווחה]¹⁵, ומותר לצאת ללמוד תורה ולישא אשה, ונחלקו הראשונים אם מותר לשאר מצוות¹⁶.

לטעם א' גם בזה"ז אסור, [ושם הבאנו ד' החזו"א דצריך לחוש לשני הטעמים] ונראה מדבריו שם שמחמיר בזה. [ובדעת המתירים י"ל דלכו"ע עיקר הגזירה היא משום המתים אלא שהוסיפו לגזור באוירה כדי שלא יצאו וכיוון שבטל עיקר טעם התקנה בטל הכל], ורעק"א בשו"ע שם כתב בשם הריק"ש ז"ל ועכשיו לא נהגו ליזהר, ואולי יש להקל מפני הפרנסה כי היכי דשרי להציל מיד עכו"ם, א"נ מפני שכולנו טמאי מתים עכ"ל וטעם א' הוא כד' השבו"י, ובטעם ב' כוונתו לד' הראב"ד בפ"ה מנזירות שאין איסור בזה"ז לטמאות למת ואף שרוב הפוסקים חולקים עליו כמש"כ רעק"א בתשובה תנינא סימן י"ח, מ"מ לענין ארץ העמים דבלא"ה הוא מדרבנן סומכים על דעת הראב"ד, ובספר טהרת הכהנים הביא שדעת פוסקי זמננו להחמיר בזה.

ובספר הליכות שלמה פ"י הערה 12 כתב, מיהו בעיקר יציאת כהנים לחו"ל היה רבינו חוכך הרבה להחמיר – מלבד האיסור הכללי של יציאה מא"י לחו"ל – שהרי בשו"ע [י"ד סימן שס"ט] החמירו שגם בזה"ז איסור לכהן ליכנס לארץ העמים והפת"ש שם סק"ה הביא בשם השבו"י ח"ב סימן צ"ח שכתב שהלואי שכל שמועתנו יהיו נכונים כמו זה דלא קיימ"ל כהרש"ל דס"ל שאין טומאה זו נוהגת בזה"ז.

¹⁵ כ"כ בשו"ת מהריט"ץ סימן פ"ה ודייק כן מהגמ' בע"ז י"ג שמותר לכהן לצאת לישא אשה וללמוד תורה ולא הוזכר היתר לסחורה וגם הרמב"ם בפ"ג מאבל לא הזכיר היתר זה [כמו שהזכיר לגבי ישראל בפ"ה ממלכים] וכן מבואר מד' האחרונים שהובאו בפ"ד הערה 9 שכתבו דבישראל לכו"ע שרי לשאר מצוות ק"ו מסחורה ומוכח דבכהן אסור לסחורה, אך מסתבר דכל זה מייירי להרווחה אבל כשצריך למזונות ממש שרי דלא גרע מהפסד ממון דמותר וכ"כ להדיא רעק"א בשם מהריק"ש והובא בהערה 14 [ושם כתב בלשון אפשר] ועיין במילואים.

¹⁶ כמבואר בפ"ד הערה 8.

פרק ג'

המקומות האסורים והמותרים

לצאת למקום שלא כבשו עולי בבל

א. אסור לצאת למקום שלא כבשו עולי בבל¹, ויש מקילים בזה².

¹ כן מבואר מד' תוס' בגיטין ב' ע"א שכתבו דעכו כבשוה עולי בבל שאם לא כבשוה היה איסור לצאת לשם, ובגיטין ע"ו מבואר דמותר לצאת לשם, וכ"כ הריטב"א שם וכן בחידושי הרמב"ן בהשמטות שם, וכ"כ החזו"א בשביעית סימן ג' סק"ט והוכיח כן מירושלמי דהמוכר עבדו לשם יצא לחירות משום דאסור לצאת לשם וגם דין הכל מעלים לא"י הוא גם למקומות אלו, וביאר בזה דאפי' למ"ד קדושה שניה שקידש עזרא בטלה מ"מ מה שכבשו עולי בבל מקודשת השתא טפי מדרבנן. והנה בפ"א סעיף ב' הבאנו כמה טעמים לאיסור יציאה לחו"ל, ואם טעם האיסור משום קדושת א"י ומעלתה בתוס' בגיטין שם מבואר דס"ל שהקדושה בטלה לגמרי במקום שלא כבשו עו"ב והוי כחו"ל, אמנם הריטב"א שם כתב דאף דלא בטלה קדושת הארץ לענין חיוב הארץ ומעלתה אלא לענין המצוות מ"מ אסור לצאת לשם, והביאור י"ל דהיכא דנוהגות המצוות קדושה טפי וכלשון החזו"א, אמנם אם הטעם משום מצות ישוב א"י לדעת הכו"פ פ"י דגם לענין מצות ישוב א"י לא בטלה הקדושה לכאורה אין איסור [אמנם עיין שם בהערה 6 דגם להרמב"ן שכתב טעם דישב א"י מודה דעיקר הטעם משום מעלת א"י] ולהסוברים שהטעם משום שמפקיע עצמו ממצוות התלויות בארץ עיין בהערה הבאה.

² בשו"ת מלבושי יו"ט חובת קרקע סימן י"ז הוכיח בדעת הרמב"ם דבכל דוכתא גם מקומות שלא כבשום עולי בבל נכלל בשם א"י וגם לענין יציאה לחו"ל שאין איסור וגם לענין הכל מעלים לא"י. [והוכיח כן גם ממש"כ הרמב"ם והראב"ד בפ"ד משמיטה הכ"ח דעבר הירדן לא כבשוה עו"ב ומ"מ תנן בסוף כתובות דעבר הירדן דינה כא"י שאין מעלים משם ליהודה וגליל והתוס' לשיטתם דכבשוה עו"ב], וכתב הטעם עפ"י ד' הכו"פ בפ"י שהקדושה לא בטלה לענין מעלת א"י וישב א"י [ועיין בהערה הקודמת] וכתב עוד דלטעם הרשב"ם משום הפקעה מן המצוות לא שייך בזה כיוון שגם מקומות שלא כבשו עו"ב חייבים מדרבנן ואף בא"י בזה"ז הוא דרבנן. ובדעת הראשונים האוסרים י"ל דגם מדרבנן חלוק תרומה בא"י מתרומה במקומות אלו שדינם כתרומת חו"ל כמש"כ התוס' בחולין ו' שלא חייבו בכל אופן, דבא"י חייבו כעין דאורייתא, ועיין בדרך אמונה פ"א מתרומות ה"ח בביה"ל שלדעת רוב הראשונים י"ל שאין מפרישים מפירות א"י על

לצאת ממקום שלא כבשו עולי בבל לחו"ל

ב. יש אומרים, שאסור לצאת מא"י ממקום שלא כבשו עולי בבל לחו"ל גמור ויש חולקים.³

לצאת למקומות שהם ספק חו"ל

ג. יש להסתפק אם מותר לצאת למקומות שהם ספק חו"ל [או ספק אם כבשו עולי בבל] משום ספק דרבנן לקולא או לא.⁴

מירות מקומות שלא כבשו עו"ב, ועוד י"ל דל"פ רבנן ביציאה לחו"ל וכל ששם חו"ל עליו אסור.

³ המהר"ט בתשובה ח"א סימן מ"ז כתב, דבעזה כיוון שלא כבשוה עולי בבל לא נאמר דין הכל מעלים לא"י האמור בכתובות ק"י שבעל יכול לכפות אשתו לעלות לא"י, כיוון שהטעם משום המצוות הנוהגות בא"י ולא משום מעלתה, ובמקום שלא כבשו עולי בבל שהמצוות אינם נוהגות שם לא שייך זה [ומשמע שם שאפי' מדרבנן אינם נוהגות וצ"ע] וכתב עוד דדינה לגמרי כחו"ל לענין שעפרה טמא ולענין המוכר עבדו לשם כמוכר בחו"ל, וע"כ ה"ה דאין מעלים, ולדבריו ה"ה דאין איסור לצאת משם לחו"ל ולמד כן ממה שאסור לצאת מא"י לשם וע"כ המוכר עבדו לשם יצא לחירות.

ובמלבושי יו"ט חובת קרקע סימן י"ז כתב דאף שדינו נכון לדעת התוס' בריש גיטין דס"ל דאסור לצאת מא"י למקום שלא כבשו עולי בבל, מ"מ מדוע לא הזכיר דעת הרמב"ם דס"ל דהוי כא"י ממש ומותר לצאת לשם וכנ"ל בהערה 2, וממילא אסור לצאת משם ויהיה שם דין דהכל מעלים מחו"ל לשם, אמנם החזו"א בשביעית סימן ג' סק"ט כתב, דאף להתוס' דאסור לצאת למקום שלא כבשו עו"ב, מ"מ הכל מעלים גם לא"י שלא כבשו עולי בבל, וה"ה דאסור לצאת משם והמוכר עבדו משם לחו"ל יצא לחירות, ומשום דיש בו מעלת א"י כמש"כ הרדב"ז פ"ד מסנהדרין ה"ו בשם הכו"פ וע"כ אפשר לסמוך שם, [אלא דמ"מ יש איסור לצאת למקום שלא כבשו עו"ב משום דמקום שכבשו עו"ב קדוש טפי משום דנוהג בו המצוות וכנ"ל בהערה 1] והאחרונים הקשו סתירה בד' המהר"ט שהוא עצמו בח"ב סימן כ"ח כתב דהכל מעלים אינו משום המצוות אלא משום מעלת א"י.

⁴ עיין בפ"א סעיף א' שאיסור לצאת מא"י כשדעתו לחזור הוא ודאי מדרבנן ואף כשאין דעתו לחזור נקטו האחרונים שהוא מדרבנן, ולכאורה בספק חו"ל יש להתיר משום דספק דרבנן לקולא, ואף שהעונש נזכר בכתובים מסתבר דלא נחשב כדברי קבלה שיש אומרים שספיקו לחומרא [ובלא"ה דעת רוב הראשונים דאזלינן לקולא בזה עיין בספר ספק ד"ס].

לצאת ממקום תורה בחו"ל לשאר מקומות

ד. לדעת רוב הראשונים אסור לצאת ממקום תורה שבחו"ל לשאר מקומות שבחו"ל שאינם מקומות תורה⁵, ועל דעת לחזור נראה דמותר ועיין הערה⁶.

אך יש לומר כמה טעמים דלא נאמר בזה ספק דרבנן לקולא: א. דנחשב כספק חסרון ידיעה לדעת המנחת יעקב שכתב דחכם שנסתפק בדין ואף ספק של ראשונים נחשב כחסרון ידיעה כיוון שלחכמי הש"ס היה ברור ורק אנחנו למיעוט ידיעתנו מסתפקים בזה וגם בענין הגבול הדרומי של א"י ודאי הראשונים לא נסתפקו בזה [אף שהערים שהתורה מציינת לגבול כבר חרב]. ורק האחרונים נסתפקו בזה, ולהחולקים על המנחת יעקב יש לעיין שאולי בספק זה לכו"ע נחשב כחסרון ידיעה [וכן אמר הגר"ש אלישיב זצ"ל שאין להקל בשאלת הערבה לענין שביעית משום ספד"ר לקולא דנחשב חסרון ידיעה, והגרשז"א זצ"ל אמר דשפיר אפשר להקל משום דספד"ר לקולא], ב. באופן שאין לו צורך גדול לצאת לשם י"ל דאסור משום דאין עושים ספק דרבנן לכתחילה וכמו שאסר המג"א בסימן י' לצאת בבגד שספק אם חייב בציצית לכרמלית ומשום שלא נצרך כ"כ, ועיין בספר ספק ד"ס בדעת שאר האחרונים בזה. ג. י"ל דהוי כתרתי דסתרי שכתבו הראשונים שצריך להחמיר בשניהם כיוון דמאי חזית להקל בזה יותר מבזה, וה"נ להצד שהוא א"י חייב במעשרות ושביעית ומותר לצאת לשם, ולהצד שהוא חו"ל פטור ממעשרות ושביעית ואסור לצאת לשם, ומה"ט צריך להחמיר בשניהם, [אך עיין בספר ספק דברי סופרים פ"ו ד' האחרונים המקילים בזה, וגם י"ל דבשני איסורים חלוקים לא נחשב כתרתי דסתרי שצריך להחמיר, וגם מבואר שם שיש איסורים קלים כעירוב וכדומה שאף שבתרתי דסתרי מקילים וצ"ע באיסור יציאה לחו"ל ע"ד לחזור אי מיקרי איסור קל] אמנם אי נימא דלענין מעשר ושביעית צריך להחמיר מטעם אחר כגון בתרו"מ משום דשל"מ ובשביעית משום דנפק"מ גם לדאורייתא לענין זריעת כלאים לא שייך טעם זה דלא שייך לומר מאי חזית.

⁵ כתובות ק"א, כשם שאסור לצאת מא"י לחו"ל כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות, ופירש"י, לפי שיש שם ישיבות המרביצות תורה תמיד, והמאירי שם כתב, שכל מקום שחכמה ויראת חטא מצויים שם דינו כא"י, ובהערה 7 הבאנו ד' הדברות משה דמש"כ הראשונים בריש גיטין דאסור לצאת למקומות הרחוקים מן הישיבות וב"ד הוא נלמד ממה שאסור לצאת מבבל לשאר ארצות והחזו"א בקובץ אגרות ח"א אגרת קע"ז כתב וז"ל כי ארץ פולין אשר הישיבות קבועות בה והחסיד החפץ חיים שוכן בה ושאר גדולי התורה והיראה דינה כא"י ושאר מדינות כחו"ל וכבר הפליגו ביציאה מארץ לחו"ל, עכ"ל. ולכאורה בימינו שיש מרכז גדול של ישיבות ובתי דינים בארצות הברית דין מקומות אלו כבבל. אמנם הרמב"ם בסוף פ"ה ממלכים כתב דאסור לצאת מבבל ושאר ארצות שנאמר בבלה יובאו ושמה יהיו ועיי"ש בלח"מ ובחיידושי הגר"ח, ולפי דבריהם זה איסור מיוחד לצאת מבבל ואין ללמוד מכאן לשאר מקומות תורה.

לצאת למקומות בא"י שרחוקים מן הישיבות

ה. אסור לצאת לדור במקום שרחוק מן הישיבות ובתי דינים ואין שם ת"ח,⁷ אבל יציאה ע"ד לחזור מותר,⁸ וראה בהערה אם דין זה נוהג האידנא.⁹

⁶ לכאורה היה נראה דגם ע"ד לחזור אסור שהרי הגמ' השוותה אותם כשם שאסור וכו' וכבר נתבאר דאסור לצאת מא"י לטיול ע"ד לחזור, אמנם יש להוכיח דשרי ממה שמותר לצאת לא"י אף למקום שרחוק מן הישיבות ובי"ד ע"ד לחזור כמש"כ בהערה 8, ובדברות משה כתב, דדין דהתם הוא אותו דין דאסור לצאת מבבל לשאר ארצות, ובהכרח שהגמ' השוותה אותם רק לעיקר האיסור שהוא ע"ד להשתקע, וכמדומה שכן המנהג.

⁷ כ"כ התוס' בריש גיטין בטעם שהמוכר עבדו לעכו ולסוריא יצא לחירות אף שהם מא"י כיוון שרחוק מן הישיבות ובתי דינים ואסור לצאת ולדור שם, וכ"כ עוד ראשונים שם, ובדברות משה כתב, דזה נלמד מן האיסור לצאת מבבל לשאר ארצות, ופירש"י שם, שיש שם ישיבות המרביצות תורה תמיד. ואמנם דעת ר"ת בתוס' שם שהמוכר עבדו לעכו יצא לחירות רק בחציה שבחו"ל וכן דעת הרמב"ם בפ"א מתרומות, והרשב"א והר"ן שם כתבו שדוקא עכו שחציה חו"ל וגם חציה שבא"י רחוקה מן הישיבות עשאוהו כחו"ל וע"כ המוכר עבדו לשם יצא לחירות ומוכח דבכל עיירות לא אמרינן הכי, והרמב"ן שם נסתפק בזה עיי"ש, אך י"ל דמודו שאסור לצאת וכמו שאסור לצאת מבבל לשאר ארצות, אלא דס"ל שלא קנסו בזה רבנן וכמו שהמוכר עבדו מבבל לשאר ארצות לא מצינו שקנסו בזה.

⁸ כ"כ המהרש"א שם, שהרי בדף ע"ו איתא כי הווי מיפטרי רבנן מהדדי בעכו הוי מיפטרי לפי שאסור לצאת מא"י לחו"ל, אלמא דמותר לצאת לשם ע"ד לחזור.

⁹ שמעתי מת"ח אחד שהיום שיש מכוניות ואפשר להגיע לכל מקום במהירות לא נחשב רחוק מן הישיבות ובתי דינים. [שהרי מבואר בתוס' דבמקומות קרובים לישיבות מותר אף שהיה צריך לרכוב על החמור שעה ולפעמים יותר כדי להגיע לשם], ואמנם ודאי שאין ראוי לדור במקומות אלו אך באופן שמגיע להשפיע על המקום אפשר דשרי, אך אם האיסור בא"י נוהג גם היום צ"ע בזה.

פרק ד'

לצורך מצוה וסחורה

ללמוד תורה ולישא אשה

א. מותר לצאת מא"י לחו"ל ללמוד תורה¹, ואף כשיש לו מי שילמדו תורה בא"י שלא מן הכל אדם זוכה ללמוד². וכן לישא אשה שחפץ בה אף שיכול למצוא אחרת בא"י³, ולאחר מכן צריך לחזור לא"י⁴.

¹ רמב"ם פ"ה ממלכים ה"ט, ומקורו מע"ז י"ג ע"א דמותר לכהן לצאת לחו"ל ללמוד תורה וכ"ש לישראל.

² בע"ז שם נחלקו בזה ר' יהודה ור' יוסי, וקיימ"ל כר' יוסי וכן פסק הרמב"ם בפ"ג מאבל הי"ד גבי כהן, ובהלכות מלכים לא כתב כן וכתב הכס"מ דסמך על מש"כ בהל' אבל, ובעירובין מ"ז פירש רש"י לא מן הכל אדם זוכה ללמוד, שיש רב שמלמד בלשון קצרה וברורה לתלמידיו יותר מאחרים, ומסתבר דמיירי ברבו שרגיל ללמוד אצלו כמו המעשה דיוסף הכהן שהלך אחר רבו שמובא בגמ' או ששמע שהרב הזה מיוחד וחושב שיצליח אצלו יותר בלימוד, אבל בלא"ה אסור לו ללכת. ובזמננו יש הרבה מקומות תורה בא"י ואף לבני חו"ל ולא שכ"ח דין זה, וכן הביא במעשה איש ח"ג עמ' ר"נ שהחזו"א אסר לבן תורה שרצה לחזור לחו"ל וכבר קבע חברותא טובה, וא"ל גם כאן ניתן ללמוד ולמצוא חברותא טובה [וי"ל ששם אין דעתו לחזור].

אך אם מציעים לו ללמד אחרים בחו"ל אם ע"ז ילמד יותר טוב מותר, וכן אם בחו"ל לא ימצאו רב כמוהו מותר. ויש לעיין כשיש אחרים והמצוה יכולה להתקיים על ידיהם ועיין לקמן הערה 15 אם מותר לצאת לצורך מצוה קיומית, ובהליכות שלמה על תפילה הביא דהגרש"א זצ"ל לא הסכים לצאת לחו"ל אף שיאמר שיעורים ויהיה בכלל ללמד שכנגד ה"ללמד" יפסידו ב"ללמוד" ובודאי שהכל לפי הענין.

³ ההיתר דלישא אשה מבואר בגמ' וברמב"ם שם, ובתוס' בבכורות כ"ט כתבו דאף אם מוצא אשה בא"י מותר, ומסתבר דהיינו באופן שחפץ יותר בזו שבחול' מחמת עצמה ומעלותיה. אבל כשחפץ בה מחמת ממון אין בזה היתר וכן מבואר בהגהות יעבץ על התוס' בע"ז שם.

⁴ כ"כ הרמב"ם שם, ואם מחליט להשתקע שם עובר בזה איסור יציאה לחו"ל אף שכבר נמצא בחו"ל, והאלישך בפירושו על רות ביאר בלשון הפסוקים שם שזה היה החטא של אלימלך ומחלון וכליון שבתחילה ירדו לגור בשדי מואב ע"ד לחזור וזה לא היה חטא

כשיוצא להנ"ל להשתקע

ב. יש אומרים שלא הותר לצאת ללמוד תורה ולישא אשה אלא על דעת לחזור, אבל שלא ע"ד לחזור אף שצורך המצוה קיים עד סוף ימיו אסור⁵, ויש חולקים⁶. ויש מחלקים שאם אינו מוצא ללמוד תורה או

[כיוון שהיה רעב] אך אח"כ כתיב ויבואו שדי מואב ויהיו שם שהחליטו להשתקע שם וע"ז נענשו.

ולכאורה אסור לו להתעכב יותר בשביל טיול או לבקר ידידים, אך י"ל שכיוון שבלא"ה נמצא בחו"ל אף שמתעכב כמה ימים לא נחשב שיצא גם לדבר הרשות שהוא טפל לעיקר היציאה שהיתה לדבר מצוה אך בודאי להתעכב שם חודש ואפי' פחות מכן אסור, ובהליכות שלמה על תפילה הובא בשם הגרש"א זצ"ל שבאותה מדינה מותר לו לטייל אבל לא ממדינה למדינה וכנראה טעמו שאז אינו טפל.

⁵ התוס' בע"ז י"ג הקשו מכתובות ק"א באדם שנפלה לו יבמה בחו"ל ואסר לו ר' חנינא לרדת ליבמה ואמר לו אחיו של זה נשא כותית ברוך המקום שהרגו והוא ירד אחריו. והרי מותר כדי לישא אשה, ותירצו, דדוקא בדעתו לחזור הותר, וכ"כ הרמב"ם בפ"ה ממלכים דלהשתקע לעולם אסור, ובפשטות משמע מד' התוס' דאף באופן שהאשה לא תסכים לינשא אלא ע"ד שישתקע ואינו יכול אח"כ לכופה אסור וכן מוכח להדיא מד' הרמב"ם כמשנ"ת במילואים וכן הבין בפאת השולחן פ"ב סעיף כ"ח ובשע"צ להחיי"א כמו שהבאנו במילואים שם.

והטעם בזה י"ל דדוקא כשדעתו לחזור דאז כל האיסור הוא משום דמפקיע עצמו ממצוות התלויות בארץ או שהאיסור משום גזירה שמא ישתקע, בזה לצורך מצוה מותר להפקיע עצמו ממצוות, משא"כ ע"ד להשתקע דנחשב כעובד ע"ז וגם יש בזה ביטול בידים דמצות ישוב א"י לא התירו אף לצורך מצוה.

⁶ הכל בו סימן קכ"ז בשם מהר"ם כתב, דמה שלא עלו הגדולים לא"י משום שהיו מתבטלים בא"י מת"ת דהיו צריכים להתעסק בפרנסה וק"ו אם הותר לצאת מא"י לחו"ל ללמוד תורה, ודאי שאין חייב לעלות לא"י כשיתבטל מת"ת, ומזה הוכיח בפאת השולחן שם דס"ל דאפי' יציאה שלא ע"ד לחזור כל שהמצוה נמשכת מותר ובפאה"ש שם הוכיח כן מרש"י בקידושין ל"א ע"ב ועיין במילואים לפ"ב הערה 1, ולהלכה פסק כדעת הרמב"ם דלא שרי אלא כשדעתו לחזור, ובשור"ת מהריט"ץ סימן פ"ה כתב דגם הרמב"ם ס"ל דאם האשה לא מסכימה ותתבטל המצוה מותר לצאת, אלא כוונתו דלא שרי לדברים אלו לצאת לחו"ל עם אשתו שזה מיקרי שקובע דירתו שם אלא בלא אשתו ויחזור לא"י.

לישא אשה כלל בא"י מותר, ואם מוצא אלא שרוצה ללמוד מרבו או שחפץ באשה שבחו"ל אסור.⁷

לשאר מצוות

ג. יש אומרים, שלא התירו אלא לישא אשה וללמוד תורה אבל לא לשאר מצוות.⁸ ויש אומרים שלכל המצוות מותר.⁹

לכיבוד אב ואם

ד. מותר לצאת לחו"ל לצורך כיבוד אב ואם כשדעתו לחזור [ויש מחמירים בזה]¹⁰, וכשאין דעתו לחזור תלוי בשתי הדעות בסעיף ב'.

⁷ שו"ת בית שלמה יו"ד סימן צ"ד, שכל מה שאסרו התוס' והרמב"ם הוא בכה"ג כיוון שלא תתבטל המצוה לגמרי. אבל בלא"ה מותר וכדעת רש"י בקידושין ל"א.

⁸ התוס' בע"ז י"ג ע"א כתבו לגבי כהן דלא התירו אלא ללמוד תורה ולישא אשה שהם מצוה רבה אבל לא לשאר מצוות ובשם השאילתות כתבו דכ"ש שהתירו לשאר מצוות, והפאת השולחן בפ"א והמנ"ח במ' ר"ב ועוד אחרונים נקטו שמחלוקת זו היא גם בישראל אם התירו לצאת מא"י לשאר מצוות, וטעמם משום דבריייתא זו היא המקור להתיר גם בישראל ואין לנו מקור להתיר יותר מכהן, ובדעת הרמב"ם נחלקו האחרונים, והפאת השולחן נקט בדעתו דאסור לשאר מצוות ופסק כן להלכה.

⁹ בקרן אורה במו"ק י"ד כתב דבישראל לכו"ע שרי אף בשאר מצוות ומשום דלא גרע מסחורה דמותר אלמא שלכל צורך מותר, וכ"כ בשו"ת פרי הארץ חיו"ד סימן ז' [והתיר ביותר מזה לנסוע לקברי צדיקים] וכן מוכח במג"א סימן תקל"א סק"ז שהתיר לצאת להקביל פני חברו. ומוכח מדבריו שההיתר משום דחשיב מצוה שדימה זה לסו"ס רמ"ח שהתיר ר"ת להפליג בספינה קודם השבת להקביל פני חברו דחשיב דבר מצוה. ומשמע שם דגם לסחורה ההיתר משום דחשיב מצוה כמש"כ המרדכי בשם ר"ת. וכן פסק במשנ"ב שם.

¹⁰ בקידושין ל"א ע"ב נסתפק ריו"ח בזה, ולמסק' שם משמע דשרי וכ"כ המאירי שם ובתשבץ ח"ג סימן רפ"ח ובמאירי שם כתב דאף דכיבוד אב אינו דוחה שום איסור אפי' דרבנן משום דאתה ואביך חייבים בכבודי מ"מ הכא שרי. ולכאורה גדר ההיתר דכל יציאה לצורך התירו, כמו ביציאה לסחורה, וע"כ צורך מצוה דכיבוד אב לא גרע, ויש שכתבו שההיתר להרמב"ם משום כבוד הבריות ועיין במילואים. ובתשבץ הנ"ל משמע דאף דס"ל דלשאר מצוות אסור מ"מ לכיבוד אב מותר דהוקש כבודם למקום המקום, והרמב"ם השמיט זה והפאה"ש נקט שמחמיר בזה וביאר הסוגיא

ובכיבוד דלאחר מיתה נחלקו בזה המפרשים¹¹, ויש מי שאומר שצריך לכוין לשם מצוה¹².

להקביל פני חבירו

ה. אם בא חבירו מחו"ל לא"י מותר לצאת להקביל פניו ואף שאינו ת"ח דנחשב דבר מצוה¹³, ויש אוסרים¹⁴. אבל ללכת לבקר חבירו בחו"ל

בקידושין באופ"א עיי"ש, אולם למה שפסק המג"א דלהקביל פני חבירו ג"כ חשיב דבר מצוה וכן פסק המשנ"ב כ"ש לכיבוד אב ואם.

¹¹ שם בגמ' מבואר דרב אסי לא רצה לצאת לקראת אמו שמתה לחו"ל ונחלקו המפרשים שם אם הטעם שלצורך כיבוד דלאחר מיתה לא התיירו או משום דאינו בכלל כבוד דלאחר מיתה, ונפק"מ בזה אם הלזיה תתקיים בחו"ל ולא תבא לא"י שזה ודאי בכלל כיבוד. ולדעת הסוברים שגם להקביל פני חבירו מותר כמש"כ בסעיף ה' ודאי דה"ה בכבוד דלאחר מיתה.

¹² שו"ת בית שלמה יו"ד סימן צ"ד, ויישב בזה קושית הפנים יפות מדוע נענשו מחלון וכליון על שיצאו לחו"ל הרי היה להם מצות כיבוד אב, ותייר, דלא נתכוונו למצוה אלא להנאת עצמם, ועוד יש לתרץ דנתבעו על מה שלא חזרו לא"י אחר מיתת אלימלך.

¹³ מג"א סימן תקל"א סק"ז, ומקורו מסוף סימן רמ"ח שהביא הרמ"א ד' ר"ת לענין הפלגה בספינה קודם השבת לדבר מצוה שרי. וכתב ר"ת דלסחורה או להקביל פני חבירו נחשב דבר מצוה, ואף דשם בסימן רמ"ח לא סומכים על ד' ר"ת להתיר לכתחילה, צ"ל דסבר המג"א דדוקא התם שגם לסחורה לא מתירים כמש"כ הב"י דצריך מצוה גמורה, אבל הכא דמותר לסחורה ה"ה להקביל פני חבירו כיוון שר"ת השווה אותם להדדי, וכן פסק המשנ"ב שם,

והנה בביאור הגר"א סו"ס רמ"ח הביא מקור לד' ר"ת דלהקביל פני חבירו נחשב דבר מצוה מעירובין ל"ו ע"ב דיכול לערב בכדי להקביל פני חבירו ואף שאין מערבין אלא לדבר מצוה, ובמשנ"ב סימן תט"ו סק"ג הביא שני שיטות אם שרי דוקא בחבירו ת"ח או אף כשאינו ת"ח ובבא מן הדרך שאז משום כבודו להקביל פניו נחשב דבר מצוה, וכן פסק להלכה.

¹⁴ לדעת הסוברים בסעיף ג' שלצורך שאר מצוות אסור נראה פשוט שאסור גם בזה, דהמג"א הנ"ל התיר להדיא רק משום דבר מצוה וכן לד' הפאת השולחן דמה דשרי לסחורה הוא משום חיי נפש וישוב א"י ודאי שאין ללמוד מזה דשרי להקביל פני חבירו וכן הובא במעשה איש שהחזו"א לא התיר לאשה לנסוע לחתונת אחיה בחו"ל. ולהמג"א והמשנ"ב ודאי שרי דלא גרע מלהקביל פני חבירו. ובהליכות שלמה על תפילה הביא דהגרשז"א זצ"ל לא יצא לחו"ל בשביל בר מצוה של נכדו ואמר שלא מצא היתר מספיק לכך.

בביתו לא נחשב דבר מצוה, וכן המלוה חבירו לחו"ל צריך ליפרד ממנו לפני שיוצא לחו"ל¹⁵.

במחלוקת אם מותר לצורך מצוה זו

ו. יש להסתפק כשנחלקו הראשונים או האחרונים אם מותר לצאת לחו"ל לצורך מצוה מסוימת אי אמרינן ספד"ר לקולא¹⁶.

לפרנסה וסחורה

ז. מותר לצאת לחו"ל לצורך פרנסתו ואפי' כשיש לו למזונות ורצה להרויח יותר ויחזור לארץ¹⁷, והטעם לזה ראה בהערה¹⁸, ודוקא באופן

¹⁵ בגיטין ע"ו ע"ב כי הווי מופטרי רבנן מהדדי בעכו הוי מופטרי משום דאסור לצאת מא"י לחו"ל, ומבואר דאף שבכל פסיעה שמלוה אותו מקיים מצוה דאורייתא דגמ"ח מ"מ אסור. ולא הוי כלהקביל פני חבירו. ונראה דדוקא להקביל פני חבירו דחשיב קצת כחיוב משום כבוד חבירו שבא מן הדרך והדרך להקביל פניו. משא"כ בזה שאינו חייב להמשיך ללוותו, ולפי"ז נראה דה"ה לבקר חבירו אף דחבירו שמח בזה ומקיים מ"ע דגמ"ח כיוון שאינו חייב אין היתר, ואף דלסחורה מותר אף להרווחה ואינו מצוה חיובית צ"ל דסחורה הוא צורך משום הרויח שמרויח ובצירוף המצוה וצ"ע.

¹⁶ לכאורה כיוון דיציאה לחו"ל הוא איסור דרבנן ובפרט כשהוא ע"ד לחזור הרי קיימ"ל בע"ז ז' ע"א בדברי סופרים הלך אחר המיקל כל שהמחלוקת היא שקולה ואין אחד מהם גדול בחכמה ובמנין, וכאן לא שייכים הטעמים שכתבנו בפ"ג הערה 4. לענין לצאת לספק חו"ל שאינו נחשב חסרון ידיעה שהוא מחלוקת וגם לא נחשב עשיית ספד"ר לכתחילה כיוון שהוא צורך מצוה וגם לא חשיב תרתי דסתרי וכמובן, אמנם יש לדון בזה דכיוון שהאיסור הוא ודאי וספק אם התירו לצורך מצוה אמרינן אין ספק מוציא מידי ודאי ועיין בספר ספק ד"ס כמה ראיות ליסוד זה אבל י"ל דבאופן זה לא נאמר כלל זה וע"ע במילואים.

¹⁷ הרמב"ם שם כתב וכן יוצא הוא לסחורה, וכתבו הכס"מ והמ"ע שמקורו הוא ממש"כ בה"ח שם שמותר לרדת למצרים לסחורה ופרקמטיא ומקורו מירושלמי וה"ה כאן, ובקרבן אורה במו"ק י"ד ובשד"ח הקשו ע"ז, והביאו האחרונים עוד מקור ממו"ק י"ד דהיוצא למדינת הים להרווחה נחלקו רבנן ור"י אם נחשב כיוצא ברשות להתיר לו לגלח שחזר במועד דמר מדמי לה ליוצא למזונות ומר מדמי לה ליוצא לשוט, ולהלכה קיימ"ל כרבנן דשרי, ופירשו הרא"ש והנימוק"י בשם הראב"ד דמייירי ביוצא מא"י לחו"ל, וכן פסק השו"ע סימן תקל"א ס"ד, ואף שדעת הרמב"ם בהלכות יו"ט דמייירי גם בנוסע

שאינו יכול להרויח כן בא"י¹⁹. ויש מי שאומר שת"ח או אדם חשוב אין לו לצאת בכדי להרויח יותר²⁰.

להציל מהפסד

ח. מותר לצאת לחו"ל כדי למנוע הפסד ממון²¹.

מחול לחו"ל או מא"י לא"י, מ"מ משמע להרמב"ם דמירי גם בנוסע מא"י לחו"ל ומ"מ שרי להרווחה

¹⁸ בגמ' במו"ק הנ"ל משמע דהטעם דהוי כמו למזונות דשרי והיינו משום דכמו דמזונות הוא צורך האדם גם שיהא הרווחה הוא צורך האדם או משום שיהיה לו מזונות בריוח או ששכיח זמנים כאלו שאין לו פרנסה ואז יוכל לחיות בכסף הזה או לשמור לימי הזקנה, וכ"כ בפאת השולחן שהטעם דסחורה שרי משום שיש בה חיי נפש וישוב א"י, [וע"כ כתב דלשאר מצוות אסור ואין ללמוד מסחורה] ויש אחרונים שלמדו מכאן שלכל צורך שרי כמו לנסוע לקברי צדיקים עיין בסעיף י"א ובהערה שם.

אמנם במג"א סימן תקל"א סק"ז מוכח דההיתר משום דסחורה חשיב כדבר מצוה שכתב דה"ה להקביל פני חברו כמ"כ בסימן רמ"ח, ושם הביא הרמ"א ד' ר"ת דלהפליג בספינה לפני שבת לסחורה או להקביל פני חברו נחשב דבר מצוה ומותר, ואף ששם לא מקילים לכתחילה להפליג בספינה כדעת ר"ת היינו דצריך מצוה גמורה כמ"כ הב"י שם. אבל הכא דלסחורה מותר ה"ה להקביל פני חברו, הרי להדיא שטעם ההיתר לסחורה הוא משום דחשיב מצוה, והמקור דחשיב מצוה כתב ר"ת משום שנאמר ראה חיים עם אשה שאמרו בקידושין ל' ע"ב שזה מצוה ללמדו אומנות, וכן בב"מ ל' ע"ב את הדרך זה בית חייהם ופירש"י אומנות.

¹⁹ כן נראה פשוט, ונראה דאף אם בא"י צריך לטרוח יותר או שיקח יותר זמן ג"כ אסור דמשום טירחא לא הותר לצאת מא"י וכן אף שיתעכב יותר דסוף סוף א"צ לו עכשיו וצ"ע. וחכ"א העיר דהרי זה פשיטא שאף שיכול לעבוד בא"י בעבודה אחרת באותו זמן ולהרויח אותו ממון ודאי אין מחייבים אותו, כיון שהעבודה היא יותר קשה או שהיא לא מתאימה לו וה"ה כשלוקח יותר זמן.

²⁰ הריטב"א במו"ק י"ד, וכתב דהכי מוכח בכל דוכתא, ולכאורה מד' הרמב"ם שם לא נראה כן שכתב אח"כ דלצאת מפני הרעב להשתקע אינו מידת חסידות, משמע שלצאת לסחורה ע"מ לחזור שפיר הוי מידת חסידות.

²¹ בע"ז י"ג ע"א איתא, הולכים ליריד של נכרים ולוקחים מהם בהמה וכו' וכותב ומעלה בערכאות שלהם מפני שהוא כמציל מידם, ואם היה כהן מטמא בחו"ל לדון ולערער עמהם. וכ"ש ישראל דשרי, וכ"כ הרמב"ם בפ"ה ממלכים דמותר להציל מפני הגויים, וכוונתו מפני הפסד ממון וכ"כ להדיא בפ"ג מאבל הי"ד גבי כהן, ותימה על החי"א

לצורך רפואה

ט. מותר לנסוע לצורך רפואה ואפי' שאין בו סכנה כלל ויחזור אח"כ לא"י²², ודוקא כשאין בא"י רופא מומחה כמו בחו"ל²³, ויש אומרים דמותר גם בכדי לחזק כוחותיו בפרט אחר מחלה ושכן נהגו גדולי ישראל²⁴.

כשיש רעב בא"י

י. כשיש רעב בא"י עד שמחמת כן נתייקרו הפירות כפליים ממה שהיו שוים קודם לכן מותר לצאת ולשכון בחו"ל אף ע"מ להשתקע שם²⁵. ואפי' אם הוא עשיר שיש לו מעות לקנות ויש מחמירים בזה²⁶.

בספרו שערי צדק שכתב שמותר לצאת לחו"ל להציל נפשות וכנראה כך הבין ד' הרמב"ם, והרי להציל נפשות פשיטא דמותר ובודאי כוונת הרמב"ם להציל ממון כמ"ש בהל' אבל, וכ"כ בפאה"ש.

²² בשו"ת צמח צדק [הקדמון] סימן י"ג כתב דמותר לכהן ליטמא בטומאה דרבנן לצורך רפואה אף שאין בו סכנה דאם התירו לצורך הפסד ממון ק"ו לצורך רפואה, עכ"ד. וק"ו בישראל שמותר אף לצורך סחורה בהרווחה וכ"ש רפואה, ומסתבר דגם להפאה"ש שביאר הטעם בסחורה משום שיש בהם חיי נפש וישוב א"י דשרי גם לרפואה. וכן הובא במעשה איש ח"ד עמ' רל"ג שהחזו"א התיר לאשה אחר לידה שהרגישה שהיא צריכה מנוחה גופנית ונפשית לנוח בבית הוריה שבחו"ל ויש להסתפק באופן שצריך להשתקע בחו"ל לצורך רפואה דלסחורה לא התירו בזה, ואפשר דבחולה ממש הוי כרעב שמותר אף להשתקע וצ"ע.

²³ כן נראה פשוט, ובמעשה איש ח"ג עמ' רמ"ט הובא שהחזו"א אסר לרב זקן שקם ממחלה קשה לצאת להבראה לשווייץ, כיוון שאפשר גם בא"י בצפת, ובודאי שהכל לפי הענין.

²⁴ בשו"ת משנת יוסף ח"א סו"ס נ"ז נסתפק בזה אם שרי כמו שהתירו לסחורה אף להרווחה, ובחלק ח' התיר בזה וכתב שכן נהגו גדולי ישראל.

²⁵ ב"ב צ"א ע"א, אסור לצאת מא"י לחו"ל אא"כ עמדו סאתיים בסלע, והרמב"ם בפה"מ מלכים ה"ט כתב אא"כ חזק הרעב עד שנעשה שוה דינר חיטים בשני דינרים, וכתב הכס"מ דלמד כן הרמב"ם משום שבדרך כלל נמכרים ארבע סאים בסלע כמבואר בעירובין פ"ב וכיוון שמבואר בגמ' שאם עמדו סאתיים בסלע מותר הרי שתלוי בנתייקר כפליים ממה שהיה.

וכן אם היו הפירות בזול אך לא ימצא מעות ולא במה ישתכר ואבדה פרוטה מן הכיס מותר לצאת לכל מקום שימצא בו ריוח.²⁷

אמנם ממידת חסידות שלא לצאת לא"י מפני הרעב כל זמן שאין ספק פיקו"נ,²⁸ ודוקא כשאין דעתו לחזור אבל כשדעתו לחזור לאחר זמן קצוב אפי' ממידת חסידות ליכא.²⁹

ובאופן שמותר לצאת יש מי שאומר שכשיפסק הרעב צריך לחזור לא"י וראה הערה.³⁰

²⁶ שם בגמ' אמר ר"ש אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח, אבל בזמן שמוצא ליקח אפילו עמדו סאה בסלע לא יצא, וכן פסקו בפסקי רי"ד והרי"ז, אבל הרמב"ם בפ"ה ממלכים לא חילק בזה, אלא פסק כת"ק ועיי"ש בכס"מ ולח"מ טעם הרמב"ם, וכן פסק ביד רמ"ה. והטעם שמותר יש לבאר דכיון שיש רעב יש חשש שכספו יכלה ויהיה עני וע"כ התירו לו לצאת, ובהדרת קודש על רות ביאר, שבמצב של רעב כזה אין הארץ ראויה לדירה ואין בזה מצות ישוב א"י כלל [וזוה אי נימא דטעם איסור היציאה משום ביטול ישוב א"י].

²⁷ שם בגמ' ורמב"ם פ"ה ממלכים.

²⁸ רמב"ם שם, וכתב שהרי מחלון וכליון שני גדולי הדור היו מפני צרה גדולה יצאו ונתחייבו כליה למקום, ובגמ' שם לא משמע כד' הרמב"ם וכתב הכס"מ, דמשמע לרבינו שכיון שהיו גדולי הדור לא יצאו אלא באופן המותר ומ"מ נענשו משום מידת חסידות, [ובלח"מ ביאר באופן אחר] ולכאורה היה נראה דדוקא כשמוצא ליקח דומיא דמחלון וכליון שהיו עשירים גדולים ואף דשרי אינו מידת חסידות, אבל במי שאינו מוצא ליקח אף מידת חסידות ליכא. אך מד' הרמב"ם לא נראה כן.

²⁹ כן משמע מד' הרמב"ם שם. ובזה מיושב מה שהקשו איך אברהם ירד למצרים מפני הרעב והלא מידת חסידות שלא לצאת אף מפני הרעב. [אם לא נימא שהיה שם ספק פיקו"נ], ולהנ"ל א"ש דאברהם אבינו ירד לגור שם ולא ע"ד להשתקע [הגר"מ מילר שליט"א].

³⁰ הנה הרמב"ם שם חילק דלישא אשה וללמוד תורה מותר רק ע"ד לחזור ואילו ברעב מותר גם ע"ד להשתקע, ולעיל בסעיף ב' הבאנו דנחלקו האחרונים כשהצורך מצוה ממשך כל ימי חייו אם מותר להשתקע, ולדעת הסוברים שמותר מש"כ הרמב"ם דצריך לחזור היינו אחר שגמר המצוה, ולפ"ז משמע דמפני רעב מותר אף לאחר שנפסק הרעב [אך לדעת החולקים שם אין ראיה] והטעם בזה י"ל דכל היורד מפני הרעב נחשב

לצאת לקברי צדיקים שבחול

יא. יש שכתבו להתיר לצאת לחול להתפלל על קברי צדיקים שם³¹, אך אם תורתו אומנותו ויגורם לו ביטול תורה ואין צ"ל אם יכול לגרום לו עבירות אין לו היתר ללכת³², וצ"ע האידנא אם שייך היתר זה³³.

לנסוע לטיול

יב. אסור לצאת מא"י לחול לטיול³⁴. ויש להסתפק אם עיקר מטרתו לטיול וכדי להתיר היציאה עושה דבר מצוה בחול האם זה שרי³⁵, ובאופן שאביו א"ל לצאת לטיול ראה הערה³⁶.

ע"ד להשתקע שאינו יודע מתי יפסק הרעב, וע"כ אחר שנפסק הרעב אינו חייב לחזור שכבר נעשה בן חול, ובהדרת קודש ביאר משום דהארץ אינה ראויה לישוב ונפקע עתה מצות ישוב א"י לגמרי, אמנם בשו"ת מהריט"ץ סימן פ"ה כתב שגם לגבי רעב חייב לחזור וביאר ד' הרמב"ם שללמוד תורה מותר רק בלא אשתו משא"כ מפני הרעב.

³¹ בשו"ת פרי הארץ חיו"ד סימן ז' כתב בתחילה דאף שמצינו בתורה שכלב נשתטח על קברי אבות הרי שהתפילה נשמעת על קברי צדיקים מ"מ לא מצינו שיהא מצוה וע"כ אסור לצאת לחול לקברי צדיקים, אבל לבסוף כתב דכיון שמותר לצאת לסחורה אלמא דכל צורך התירו ה"ה בזה נחשב צורך ומותר. וכן התיר תלמידו בשו"ת שדה הארץ ח"ג אבהע"ז סימן י"א, ומשום שבזכות הצדיקים הקב"ה יענה לו שיצליח בעבודת ה' כמו כלב [כ"נ מדבריו עיי"ש] ונחשב דבר מצוה וס"ל דהתירו לכל המצוות, והוסיף שדוקא שלא יהא לו מזה ביטול בתורה ובתפילה אבל בלא"ה אסור דאינו מצוה בכח"ג, והביאם הברכ"י בסימן תקס"ח והשע"ת שם. וכן בשד"ח ח"ו מערכת א"י אות ב', ושם בפאת השדה הביא השד"ח בשם חכ"א דאוסר בזה משום דלא חשיב מצוה וגם משום דעת הסוברים שלא התירו אלא לישא אשה וללמוד תורה ולא לשאר מצוות.

³² שו"ת שדה הארץ ושב"ח שם וכנ"ל.

³³ ומשום שהיום יש המון קברי צדיקים בא"י שלא הלך לכולם ואפי' לא למקצתם ומדוע יהא שרי לצאת לקברי צדיקים שבחול, אא"כ באופן שהוא רבו או קברי אבותיו ועי"ז יתפלל יותר מעומק הלב וגם זכותם תגן עליו יותר, וצ"ע. ואם עיקר כוונתו לטיול האם יועיל להתיר מה שיתפלל על קברי צדיקים עיין בסעיף הבא.

ובזמננו שקופות הצדקה מארגנים נסיעות של גדולי תורה לקברי צדיקים שבחול להתפלל על התורמים ועי"ז תורמים צדקה ודאי דחשיב צורך מצוה לכו"ע [אך יש לעיין שהיה אפשר לנסוע לקברי צדיקים שבא"י] ומי שרוצה להתלוות עליהם אין בזה מצות צדקה, אך אם נוסע משום ההתעוררות שתהיה לו בתפילה זו נראה דחשיב מצוה לדעת המתירים הנ"ל.

³⁴ מו"ק י"ד ע"א, נחלקו ר"י ורבנן ביוצא למדה"י וחזר במועד אם התירו לו לגלח. דדעת ר"י דאסור כיוון שיצא שלא ברשות, ופי' הראב"ד, דמיירי ביצא מא"י לחו"ל, ואמרינן התם יצא לשוט כו"ע לא פליג דאסור, וכן פסק בשו"ע סימן תקל"א ס"ד וז"ל והוא שלא יצא מא"י לחו"ל לטייל.

³⁵ די"ל דחז"ל התירו רק כשהציאה לצורך מצוה ובכגון דא עיקר מטרתו לדבר הרשות ובלא הטיול לא היה יוצא לצורך המצוה, ועיין בשו"ת בית שלמה יו"ד סימן צ"ד, וצ"ע לדינא. ובשו"ת שבט הלוי ח"ה סימן קע"ג כתב, דאם יוצא לחו"ל לטיול לראות נפלאות הבורא יש לצדד להקל דחשיב מצוה ומשום דכל שיוצא לצורך מותר כשדעתו לחזור וזה ג"כ נחשב צורך מצוה דשרי. וממילא בכל טיול יש לסבב הטיול לצורך לראות נפלאות הבורא. עכ"ד, ומשמע דאף שעיקר כוונתו לטיול שרי וצ"ע כנ"ל. וגם עצם דבריו זה שייך רק באופן שבא"י לא יוכל לראות נפלאות הבורא במידה זו ולבא מתוך כך לידי הודאה ושבח להקב"ה ולכאורה זה לא שכיח כלל [ולא נראה לומר דכיוון שאם לא יצא לחו"ל לא יצא כלל לטיול נחשב צורך מצוה] וגם עיקר דבריו לכלל מצוה אפי' שאינה חיובית כלל מותר אינם מוסכמים כלל עיין בהערה 15.

³⁶ לכאורה היה נראה, דלדעת הסוברים דאף כשהאב אין לו הנאה מעצם הדבר יש מצות כיבוד אב לקיים ציווי האב [עיין יבמות ו' בתוס' וראשונים ובשו"ע יו"ד סוף סימן ר"מ ובביאור הגר"א שם] מותר בכה"ג כיוון שלצורך מצות כיבוד אב"א הותר לצאת לחו"ל וכנ"ל בסעיף ד' אמנם י"ל דלא דמי דהתם היציאה היא לצורך האב לכבדו וזה נחשב יציאה לצורך מצוה, משא"כ הכא דיוצא לצורכו ואף שכוונתו למלאות רצון האב הרי רצון האב הוא לצורכו. ומאידך י"ל דסו"ס יש בזה מצוה וכוונתו לזה, וצ"ע.

מילואים

לפ"א הערה 5

ולכאורה הטעם שאסור להפקיע עצמו מן המצוות הוא כמו שאמרו במנחות מ"א דא"ל מלאכא לרב קטינא דלבש בגד הפטור מציצית דבעידן ריתחא ענשינן אעשה כיוון שעשה טצדקי למיפטר נפשיה מציצית וכ"כ בשו"ת בית שלמה יו"ד סימן צ"ד דדמי להתם.

אך משמע שכאן זה איסור גמור ויותר חמור מציצית, והטעם שהחמירו חכמים בזה, י"ל משום דמפקיע עצמו מהרבה מצוות וכשאינן דעתו לחזור מפקיע עצמו מהם עד סוף ימיו, וכשדעתו לחזור אפי' לזמן קצר י"ל דאסרו אטו אין דעתו לחזור.

ומה שלא פירש הרשב"ם משום מצות ישוב א"י כתב בספר ויואל משה דס"ל דליכא כלל מצות ישוב א"י וכדעת רש"י ולא כדעת הרמב"ן.

והיה מקום לומר דאף הרשב"ם מודה שעיקר האיסור הוא משום ישוב א"י אלא דס"ל שכל זה כשאינן דעתו לחזור וקבע ישיבתו בחו"ל, אך כשדעתו לחזור לא"י נחשב עדיין שדירתו בא"י ומקיים ישוב א"י כמש"כ הש"ג בפ"ג דשבועות וע"כ הוצרך לומר שהטעם משום דלזמן זה מפקיע עצמו מן המצוות.

ולפי"ז צ"ל שהגמ' בב"ב שאסור לצאת מא"י אף בזמן רעב אא"כ עמדו סאתיים בסלע מיירי כשדעתו לחזור ודלא כדעת הרמב"ם בפ"ה ממלכים שמעמיד דברי הגמ' כשדעתו להשתקע, ואף שגם לצאת לסחורה מותר כשדעתו לחזור כמש"כ הרמב"ם שם, י"ל שדוקא לכמה ימים אבל לא להיות שם כמה שנים, [או דהרשב"ם פליג על הרמב"ם גם בזה].

ועוד י"ל דהרשב"ם הוצרך לפרש כן משום דהברייתא מיירי אף בזמן הזה, ובזמן הזה בטלה הקדושה, וס"ל כמש"כ הריטב"א ביומא ל"ח שבזמן הגלות ליכא מצות ישוב א"י, וכעין זה כתב הגר"א באבהע"ז סו"ס ע"ה בדעת מהר"ם שבזמן הזה הכל מעלים לא"י הוא רק משום המצוות וע"כ הוא דוקא באיש ולא באשה.

לפ"א הערה 9

הנה המהרי"ט בקידושין ל"א הוכיח דאין איסור לצאת מא"י על דעת לחזור מגיטין ע"ו כי הווי מיפטרי רבנן מהדדי בעכו הווי מיפטרי לפי שאסור לצאת מא"י, והקשה אטו הני רבנן והני לאו רבנן ומדוע בני חו"ל יצאו אלא ראייה שמעיקר הדין שרי, ובני א"י החמירו על עצמם שלא לצורך עכ"ד.

וקשה, דגם לדבריו תיקשי שהרי בני חו"ל יצאו שלא ע"ד לחזור לא"י ומדוע מותר, ובהכרח צ"ל דבני חו"ל אין להם איסור וכמש"כ בפנים ומה הוכחת מהרי"ט, ונראה בביאור דבריו, דבשלמא אם כל האיסור הוא ע"ד להשתקע בחו"ל, א"ש דזה שייך רק לבני א"י שדירתם וקביעותם בא"י, וע"י שיוצאים לחו"ל עוקרים דירתם מא"י לחו"ל, משא"כ בבני חו"ל דגם כשהם בא"י מקום קביעותם ודירתם הוא חו"ל וע"כ בזה שחוזרים לחו"ל אין איסור, משא"כ אי נימאדהאיסור אף ע"ד לחזור הרי שעצם היציאה הוא האיסור ולא עקירת הדירה מא"י, וא"כ בדין שגם לבני חו"ל אסור לחזור לחו"ל.

ואנן דקיימ"ל דלא כמהרי"ט אלא אסור לצאת אף ע"ד לחזור י"לדזה משום גזירה שמא יבא להשתקע וכמש"כ בפנים, או דלהלכה חולקים על עיקר ד' מהרי"ט דהגם דהאיסור הוא יציאה מ"מ בבני חו"ל לא נחשב יציאה מא"י אלא חוזרים למקומם, וכמש"כ בטעם הראשון.

לפ"ב הערה 1

ובזה יש לבאר ד' רש"י בקידושין ל"א ע"ב, דבגמ' שם איתא. רב אסי הוה ליה ההיא אימא זקינה אמרה ליה בעינא תכשיטין וכו' שבקה ואזל לארעא דישראל שמע דקא אזלא אבתריה אתא לקמיה דריו"ח אמר ליה מהו לצאת מארץ לחו"ל א"ל אסור לקראת אמא מהו א"ל איני יודע איתרח פורתא, הדר אתא, אמר ליה אסי נתרצית לצאת המקום יחזירך לשלום אתא לקמיה דרבי אלעזר א"ל חס ושלום דילמא מירתח רתח א"ל מאי אמר לך א"ל המקום יחזירך לשלום א"ל ואם איתא דרתח לא הוי מברך לך.

וברש"י ד"ה נתרצית לצאת כתב, סבור היה שדעתו לחזור למקומו לבבל, והמהרש"א כתב עליו שהוא דחוק ומשמע יותר דבא לשאול אם

מותר לצאת לקראת אמו ולחזור, ולכאורה רש"י דייק לשון ריו"ח נתרצית לצאת שכוונתו לצאת לגמרי כמו ששאל מתחילה מהו לצאת מא"י לחו"ל, אך כששאל מהו לצאת לקראת אמא אף לרש"י הכוונה ע"ד לחזור.

והנה הפאת השולחן ועוד אחרונים פירשו בדעת רש"י דמותר לצאת מא"י לחו"ל לצורך כיבוד אב ואם אף שלא ע"ד לחזור, אמנם בתוס' ר"י הזקן כתב וז"ל נתרצית, שחשב שלא היה לכבוד אמו אלא שרוצה לחזור עכ"ל, ובדברות משה ריש גיטין הערה ז' כתב ע"ז שהוא מאיזה מעתיק טועה דפשיטא דאסור וע"ז לא היה ריו"ח אומר לו המקום יחזירך לשלום, אמנם גם בד' רש"י משמע כן שלא הזכיר כלל שרצה לחזור משום כיבוד אם.

ונראה לבאר, דכיוון דרב אסי עלה מבבל לא"י רק כיוון שלא היה יכול לעמוד בדרישות אמו שנטרפה דעתה, ועכשיו אמו עלתה אחריו לא"י, מותר לרדת חזרה לחו"ל, ומשום די"ל דמעיקרא לא היה דעתו להשתקע בא"י אלא עד שאמו תמות או תתרפא, וע"כ הוי כבני חו"ל שעלו לא"י ע"ד לחזור וכמש"כ בפנים.

ועוד י"ל, דאף שהיה דעת רב אסי להשתקע בא"י כיוון שכל עלייתו היתה משום שאמו מטרידתו וכנ"ל, עכשיו שבאה אחריו איגלאי שדעתו היתה בטעות וע"ד כן לא היה עולה לא"י להשתקע וכמש"כ מהריט"ץ בתשובה ממש כעין זה והבאנו דבריו בהערה 3.

ומש"כ רש"י סבור היה ריו"ח, ומשמע שהאמת לא היתה כן י"ל שדייק כן ממה שאח"כ ששמע רב אסי שמתה וארונה בא אמר אי ידע לא נפקי ומוכח דלא היה דעתו לחזור לגמרי כשתמות וגם אינו טעות אלא שריו"ח היה סבור כן, ומ"מ הדין דין אמת, אך צע"ק מדוע לא אמר ר"א לריו"ח שאין כוונתו לזה ובפרט שאמר לר"א דילמא מירתח רתח [אמנם זה קשה גם להבנת האחרונים בד' רש"י].

שם

וע"ע במעשה איש ח"ה עמ' קס"ח, ובשו"ת שרגא המאיר ח"ב סימן פ"א כתב וז"ל היה לי פלפול גדול עם גאון הדור מרן החזו"א זצ"ל בעת

שהייתי בא"י בשנת תשי"ב שדעתו היה שבחור שבא ללמוד לא"י אסור לצאת לחו"ל רק לבסוף נתן לי היתר, עכ"ל.

לפ"ב הערה 9

ומה שהוכיח ממה שעשו חכמים תקנה והעובר על התקנה יגרשוהו מא"י, היה אפשר לומר, דכל האיסור לצאת מא"י הוא כשיוצא מדעתו, אבל אם יוצא בע"כ ע"י שמגרשים אותו אינו עובר איסור כלל [וממילא המגרשים אינם מכשילים אותו] ומשום דיסוד האיסור הוא הולול במצוות התלויות בארץ ובמעלת וקדושת א"י וכשמגרשים אותו מא"י לא שייך לומר שמזלזל בא"י.

וכן משמע מלשון הריטב"א ביומא ל"א שכתב וז"ל והנכון יותר שאין האיסור ההוא [לחזור למצרים] אלא בזמן שישראל שרויים על אדמתם, אבל בזמן הזה שנגזר עלינו להיות נדחים בכל קצוי הארץ כל חו"ל אחד הוא, ואין איסור אלא שלא לצאת מדעת מן הארץ לחו"ל, עכ"ל. משמע דכל האיסור הוא כשיוצא מדעתו, דאל"כ היה לו לומר שכל האיסור לצאת בידיים.

אמנם מד' הרמב"ם לא נראה כן שכתב בפ"ה ממלכים הי"ב וז"ל שכל היוצא לחו"ל כאילו עובד ע"ז שנאמר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים עכ"ל הרי דאף שגרשוהו מא"י בע"כ נחשב כעובד ע"ז [ומעצם הגמ' בכתובות שכתוב כעין זה אין ראייה ששם הלשון כל הדר בחו"ל ולא דוקא כשיוצא מא"י ודו"ק].

וע"כ י"ל באופ"א, דלצורך מצוה רבה כמו ללמוד תורה ולישא אשה מותר ויתכן דמותר גם ע"ד להשתקע אם המצוה נמשכת כמש"כ בפ"ד סעיף ב', וה"ה הכא שיש בזה מצוה רבה להעמיד הדת על תילה ואין בזה איסור לא עליהם ולא עליו. דגם הוא עושה בזה מצוה לשמוע לחכמים.

לפ"ב הערה 15

ויש להביא ראייה לזה מירושלמי בשביעית פ"ו שהביאו רש"י ותוס' בסנהדרין ה' ע"ב [ופירשו כן גם בגמ' דידן שם] דרבי ראה בעכו בחציה שהוא חו"ל חד גברא ושאלו הרי הוא כהן וא"ל שאביו חיללו ע"י

שנשא גרושה, אלמא דבישראל שרי, ובהכרח מיירי שיצא לסחורה ומ"מ בכהן אסור.

ומש"כ בפנים דמסתבר דלפרנסה שרי וכ"כ רעק"א בשם מהריק"ש, יש להעיר מירושלמי פ"ג דמו"ק שאחר שהובא המעשה בכהן שלא התיר לו ר"ח לצאת לחו"ל ליבום איתא שם, שמעון בר בא אתא לגביה רבי חנינה א"ל כתיב לי חדא איגרא דאיקר ניפוק לפרנסתי לארעא ברייתא, אמר לו למחר אני הולך אצל אבותיך יהו אומרים לי נטיעה אחת של חמדה שהיתה לנו בא"י התרתה לה לצאת לחוץ לארץ, עכ"ל הירושלמי. משמע דגם לפרנסה ממש אסור, ובהכרח צ"ל כמש"כ הקרן אורה במו"ק שם דשמעון בר בא היה כהן ולכן אסר לו גם לפרנסה, וכ"כ הגר"א בסימן תקל"א דהירושלמי אסר רק בכהן וכן שמעון בר בא היה כהן כמבואר בכתובות כ"ג.

ויש ליישב, דבאמת מעיקר הדין שרי אלא ממידת חסידות א"ל לא לצאת וכן משמע ממה שא"ל ר"ח למחר אני הולך אצל אבותיך וכו' ולא א"ל שאסור [וכ"כ הריטב"א שם שהחכמים לא יוצאים אפי' לסחורה אך הריטב"א מיירי בהרווחה] ומש"כ הגר"א דדוקא משום שהיה כהן, היינו דבישראל שלדעת הירושלמי שרי אפי' שלא לצורך סחורה אפי' ממידת חסידות שרי משא"כ בכהן שאסור שלא למזונות, ממידת חסידות שלא לצאת אף למזונות ועדיין צ"ע בזה.

לפ"ד הערה 5

והנה בכתובות קי"א ע"א, ההוא גברא דנפלה ליה יבמה בי חוזאה אתא לקמיה דרבי חנינא א"ל מהו למיחת וליבמה, א"ל אחיו של זה נשא כותית ומת ברוך המקום שהרגו והוא ירד אחריו, וכתב הגר"א בביאורו סימן תקל"א ס"ד דבירושלמי פ"ג דמו"ק הובא מעשה זה ואיתא שם המעשה בכהן ומשמע דבישראל שרי וסיים הגר"א דבגמ' דידן לא משמע כן, אלא מיירי אף בישראל.

והנה זה פשוט שכל ד' הגר"א דלהירושלמי שרי בישראל הוא כשדעתו לחזור דאם אין דעתו לחזור ודאי דאסור שהרי המוכר עבדו לחו"ל יצא לחירות מפני שהוציאו מא"י לחו"ל, וא"כ צ"ע דהרי כתבו התוס' בע"ז י"ג דמעשה דר"ח הנ"ל מיירי בשאין דעתו לחזור, דאם דעתו לחזור

מותר אפי' בכהן לצאת לחו"ל לישא אשה, וא"כ כה"ג אפי' לישראל אסור כיוון שאין דעתו לחזור.

ויש ליישב, דמש"כ התוס' דמיירי כשאין דעתו לחזור היינו על אחיו שמת, אבל היבם אסור לו ר"ח לגמרי ומשמע אפי' דעתו לחזור והטעם כמש"כ המהרי"ט בחידושו בכתובות שם משום דהיבמה יכולה לבא לא"י וקיימ"ל דהיבמה הולכת אחר היבם ואף אם לא תתרצה להתיבם אלא בחו"ל מ"מ לחליצה ודאי תתחייב לבא לא"י, ואף דמצות יבום קודמת לא הותר לצאת בשביל זה לחו"ל, וזה כוונת הגר"א דהירושלמי העמיד מעשה זה בכהן משום היבם.

ובזה יש ליישב ד' הב"י בשו"ת סימן י"ד שכתב להוכיח דמצות פריה ורביה עדיף ממצות יבום שלצאת לחו"ל לישא אשה התיירו משא"כ למצות יבום וכמבואר בסוף כתובות, והקשה בפאת השולחן, דהרי כתבו התוס' בע"ז י"ג דמיירי התם כשאין דעתו לחזור ואף לישא אשה אסור וכ"כ הב"י גופיה בכס"מ בדעת הרמב"ם, ולהנ"ל א"ש דכוונת הב"י דליבם היה אסור אף שדעתו לחזור [אמנם מדברי הב"י משמע דאף אם לא יתקיים לא יבום ולא חליצה ג"כ אסור וס"ל דלא התיירו אלא לישא אשה וללמוד תורה שהוא מצוה רבה] והפאה"ש שם כתב דמלשון והוא ירד אחריו משמע דגם היבם אין דעתו לחזור כאחיו המת ואינו מוכרח.

ובקרבן אורה במו"ק י"ד כתב די"ל דהבבלי והירושלמי לא פליגי דהבבלי מיירי שהיבם אין דעתו לחזור ואסור אפי' בישראל, והירושלמי מיירי כשדעתו לחזור, וע"כ לא אסור בכהן אבל בישראל שרי ומה שאסור בכהן אף דלישא אשה מותר אף בכהן משום דיכולה היא לבא אליו, ובישראל מותר, עכ"ל.

וקשה, דאם בישראל אסור לדבר הרשות מ"ט מותר בזה הלא היבמה יכולה לבא אליו וכמו שאסור בכהן, ואולי כוונתו משום דמצות יבום קודמת והיא אינה רוצה אלא בחו"ל והותר לכל מצוה משא"כ בכהן הותר רק לישא אשה, ויותר נראה בכוונתו דכיוון דיוצא לצורך מצוה אף שהמצוה יכולה להתקיים אף בא"י שרי דסו"ס יוצא לצורך מצוה ולא נאסר כלל וכמו דמותר בסחורה, ורק בכהן אסור כה"ג, אבל דעת הגר"א דגם בישראל אסור כה"ג וכנ"ל.

לפ"ד סעיף ו' [בדין מחלוקת לצורך מצוה]

בקידושין ל"א ע"ב שאל רב אסי לריו"ח אם מותר לצאת מא"י לחו"ל לקראת אמו ואמר לו איני יודע ואיתרח הדר אתא א"ל אסי נתרצית לצאת המקום יחזירך לשלום, אתא לקמיה דר' אלעזר א"ל דילמא ח"ו מירתח רתח א"ל מאי אמר לך א"ל המקום יחזירך לשלום א"ל ואילו רתח עליך לא הוי מברך לך.

ויש לעיין מ"ט התיר לו ריו"ח כיוון שמעיקרא א"ל איני יודע ולא נראה שחזר בו והורה בפשיטות להיתר, והיה אפשר לפרש דרב אסי הכריע מעצמו שמותר וא"ל ריו"ח שיכול לסמוך ע"ז וכן פסקו הראשונים וכמש"כ הרמב"ן במלחמות בב"ק דכל היכא דלרב מספקא ליה ולתלמיד פשיטא ליה עבדינן כתלמיד, אמנם בפשטות לא נראה שהכריע ר"א הספק [וכ"כ מהרש"א שלפי שהיה חביב כיבוד אם בעיני רב אסי הדר אתא להתיר ספיקו].

והמקנה כתב, דמה שאמר לו ריו"ח איני יודע היינו ששניהם שקולים ישיבת א"י וכיבוד אם, ואח"כ א"ל נתרצית לצאת והיינו דמה שירצה יעשה אך כיוון שהוא רשות ואינו שליח מצוה הוצרך לברכה, ובירכו המקום יחזירך לשלום, ודבריו מחודשים בפשט הגמ', ועוד, דאם שקולים הם הרי שב ואל תעשה עדיף ואיך יכול בידיים לצאת מא"י, ובפרט דמלשון הגמ' אסור לצאת מא"י משמע שזה איסור ולא רק ביטול מצוה.

וע"כ היה נראה דרב אסי סמך לצאת משום דספק דרבנן לקולא, והאיסור לצאת מא"י בפרט ע"מ לחזור הוא רק דרבנן, אמנם לדעת המנחת יעקב דחכם שנסתפק בדין נחשב כחסרון ידיעה וא"א להקל מדין ספק דרבנן לקולא א"א לומר כן, ואף אי נימא דלא כדבריו י"ל דבכה"ג שהאיסור הוא ודאי וספק אם התירו חכמים לצורך מצוה דכיבוד אם אמרינן אין ספק מוציא מידי ודאי, ועיין בספר ספק ד"ס די"ל דכשאין לו עיקר מה"ת אף בכה"ג מקילים.

ואי נימא שכוונת ריו"ח שמותר בתורת ודאי ולא משום ספד"ר לקולא היה אפשר ליישב בזה ד' רש"י שפירש אסי נתרצית לצאת, שלא ע"ד לחזור, ותמחו המפרשים עליו מדוע לא פי' כפשוטו בדעתו לחזור, ולהנ"ל י"ל, דהיה קשה לרש"י מדוע לא נימא ספד"ר לקולא ומדוע

הוצרך ריו"ח לומר אסי נתרצית לצאת, וע"כ פירש דמיירי כשלא ע"ד לחזור ובכה"ג חמיר האיסור ועונשו נאמר בכתובים ולא אמרינן ספד"ר לקולא.

לפ"ד הערה 10

הנה המנ"ח במ' רי"ב הקשה ע"ד השאלות שאם מותר לצאת ללמוד תורה ולישא אשה כ"ש לשאר מצוות, שהרי ריו"ח בקידושין שם נסתפק אם מותר לצאת לחו"ל לכיבוד אם ואם אף שהוא עצמו פסק כר' יוסי דמותר לצאת ללמוד תורה אף שמוצא ללמוד בא"י, הרי דלאו ק"ו הוא, ומאיךך ממה דרב אסי יצא לחו"ל בשביל כיבוד אם אלמא דמותר לשאר מצוות, עכ"ד.

והנה אף בדברים שחז"ל התירו לצורך מצוה כגון שבות דשבות לא מצינו שיהא מותר לצורך כיבוד אב וכן לצורך חבירו אף שהוא מ"ע דגמ"ח ומצוות ואהבת לרעך כמוך והטעם בזה דאף שאין זה דחייה ממש אלא שחז"ל התירו לצורך מצוה, ה"מ במצוות שבין אדם למקום. ולא במצוות שבין אדם לחבירו, ומשום דכיוון דאתה ואביך וחברך חייבים בכבודי במקום איסור אין כאן כלל מצוה. והראשונים בב"מ ל' כתבו דגם חבירו חייב למחול לצורך כיבוד אב, וא"כ מיושב היטב ד' השאלות דאף דק"ו שהותר גם לשאר מצוות ה"מ למצוות שבין אדם למקום ולא למצוות שבין אדם לחבירו.

ומה שרב אסי התיר אף לצורך כיבוד אם י"ל הטעם בזה דכל יציאה לצורך התירו כמו ביציאה לסחורה וע"כ צורך מצוה דכיבוד או"א לא גרע. [וכמש"כ כמה אחרונים לענין יציאה לקברי צדיקים] ולפי"ז מוכח דכ"ש לשאר מצוות וכמש"כ המנ"ח.

אמנם בשד"ח ח"ו [בפאת השדה מערכת א"י] הביא מחכ"א שאף לדעת הרמב"ם שהתירו רק ללמוד תורה ולישא אשה מ"מ מותר בכיבוד אב משום כבוד הבריות והרמב"ם לא הביאו דכבר כתב בכהן בפ"ג מאבל שמותר מפני כבוד הבריות [אמנם יעוי"ש ברמב"ם שכתב כן לענין להתטמאות בטומאה דרבנן כמו בית הפרס וע"ג ארונות לנחם אבליים ולא מיירי ביציאה לחו"ל], ולפי"ז אין ראייה דשרי לשאר מצוות.

ובאמת הב"ח בסימן שע"ב כתב בדעת הטור דמה שהותר לנחם אבילים אף כשנטמא בטומאה דרבנן הוא משום מצוה וכמו לישא אשה וללמוד תורה, אמנם מד' הרמב"ם מוכח להדיא שהטעם משום כבוד הבריות וכן האריך באגרו"מ יו"ד סימן רמ"ט שודאי ההיתר משום כבוד הבריות גם לדעת הטור ולא משום מצוה דמצוה שבין אדם לחבירו לא הותר וכנ"ל.

ולפי"ז מיושב ד' הגמ' בקידושין דאמר רב אסי אי ידעי [שמתה אמו וארונה הגיע] לא נפק. והקשו הראשונים הרי יש מצות כיבוד גם לאחר מותה. ועיין בפנים הערה 11 ולרמב"ם א"ש דכל ההיתר משום כבוד הבריות וזה שייך בחייה דאם לא היה יוצא היה בכך בזיון לאמו משא"כ לאחר מיתה שאין בזה בזיון ועיין באגרו"מ שם.